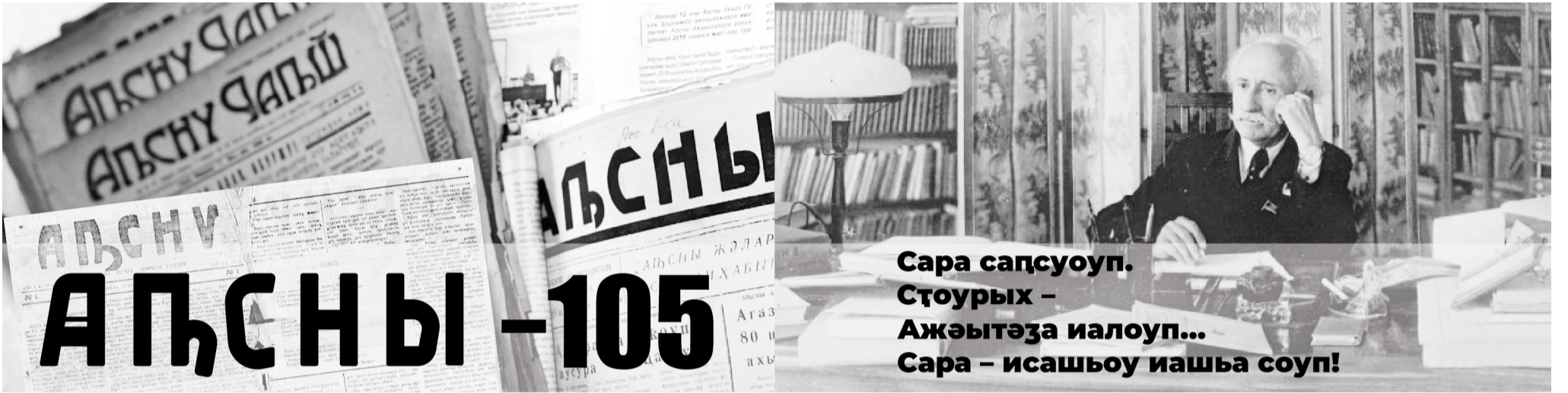

А П Ъ С Н Ы

Ареспубликатә ҳәынтқарратә усхәартә «Апъснымедиа»

2024 ш. апрель 4 № 23-24 (21 530)

**Сара сапсуоуп.
Стоурых –
Ажәйтәза иалоуп...
Сара – исашьоу иашья соуп!**

Аконституция – ҳсуверенитет ауасхыр шьтазтаз

креткәа, ақәцарақәа шаднакылауа, азакәанцдаратә нормақәа ықамзар, насгы дара хартәамзар, напхгагас ишықанацауа асоветтә закәанцдареи Аусуцәеи Анхацәеи Реиҳабыра рполитикеи рзеицш лагамта.

1925 шықәсәзтәи ССР Апсны Аконституция ацакала исуверентәу Аконституция акәны иқан, иаку азинтә, аусзбаратә системала Қырттәыла иадхәаламызт.

ССР Апсны ахьыцшымырзәи шаҳатра әуеит ССР Апсны аусзбартақәа ирыдыркылаз, азакәантә мчы зауз азбамтақәа зегьы Қырттәылатәи ССР-и СССР-и русзбаратә усхәартақәа аитарыхәапшра ахьрылымшоз афакт.

1925 шықәсәзтәи Аконституция Апсны Асоветкәа Реизара Ду акны ирыдыркылеит, аха ашьтахь мап ацәнакит РКП (б) Аахьыт-Кавказтәи атәылафацәтә комитет – Аахьыт-Кавказтәи Афедерация анапхгаратә усбарта. 1925 шықәса сентиабр азы акомитет иазханатцеит «конституциала еиқәыршәтәуеп хәа ССР Апсны ССР Қырттәылеи реиықәазашьақәа, еитәхәапштәуеп хәа Апсны Асоветкәа III реизара ду иаднакылаз ССР Апсны Аконституция».

«Апсуа Конституция Брежнев иконституция ааста ахьцит хәа» захьзу истатиафәи журналист Витали Шариа ишифыз аицш, 1925 шықәсәзтәи Аконституция «Асовет Еидгыла анеилаха ашьтахьгы шықәсыбжак инеиҳаны аус шауц иауан. Зызбаха сьмоу абри ауп, 1991 шықәса антәамтазы иалыркызы Апсны Иреиҳазоу Асовет иаразнакцәкәа апсуеи ақыртәуеи депутатцәа рыбжьара аймак-аиқәк гәгәа цәырцит, акыраамта збашья амакәа иқан ареспублика ахьз җыци, абрираки, агерби рызцаара. Абри акнытә, Апснытәи АССР ахьз шамац иаман, уаанзатәи атрибуткәагы ахы ианархәон. Иреиҳазоу Асовет Ахантәафәи Владислав Арзынбеи уи идгылащәеи абри аполитика-зинтә тымтшәара изалтца амаа рыпцааит. Иуил 23 азы имфацысыз аилатәарафәи Иреиҳазоу Асовет акны абжкәа реиҳарала еиташьақәыргылан 1925 шықәсәзтәи ССР Апсны Аконституция».

**Акыыцхь иазирхиет
Б.Қаңыи**

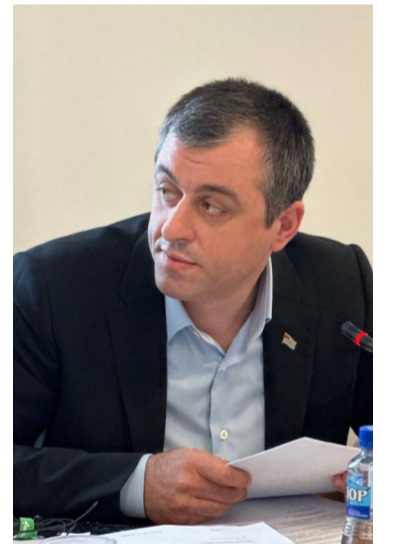
Адгьыл ажәлар ирмалуп

■ Апсны Жәлар Реизара аграртә политикеи, апсабаратә ресурскәеи, аекологиеи рзы Аилак ахантәафәи Темыр Беиа аххәаа рзыкаитцеит Апсны массала адгьылкәа рциуеит хәа ауаажәлар рышәуцкәа ицо ацәажәарақәа.

Темыр Беиа ишықәиргәгәеит иара хадара ззиуа Аилак ашкәа ишнейуа категориак акнытә даҗеакахы риагаразы, хықәкыла адгьылкәа зырку рыпсахразы хыпхьазара рацәәла аусшәкәкәа. Убри инаваргыланы, иазгәеиҗеит Жәлар Реизарахь инеиуа адгьыл азтәарақәа рхыпхьазара атыхәтәантәи аамтазы аешамцсахыз.

«Аха иазгәасымтарц залшом депутатк, тәылауащык иахәсабала сгәи змыртынчуа зхы шытызхыз тенденциак. Лассы-лассы абас иқалоит, хашкәа иаиуеит Аиҳабыра ркнытә адгьыл иадхәалоу азтәарақәа. Урт заанатәи изыхәтоу аусбартақәа, ақалақкәеи араионкәеи рхадарақәа ркомиссиакәа ирхысуеит, нас зегь рыла итцаууп, игәатоуп хәа ипхьазаны Жәлар Реизарахь иаакылсуеит. Аха анафсан, апроцедурақәа зегьы ианырхыслак ашьтахь, лассы-лассы иҳахауеит адгьылхәтәкәа рганахьала азинкәа даҗеа шьоуку рахь ииасуеит, мамзаргы урт гәыгәтажыны ианхейт, убарт адгьылкәа ркны акымзак қартом хәа. Иқалап, урт (иалху адгьылхәтәкәа, ақыррашытыхьщәа, ахархәащәа) даҗеазы итаразы «аамта бзиакәа» ирзыпшызар. Адгьылкәа шыртыуазы алаҳәарақәа рацәаны иаабот аинтернет акны, Апсны адгьыл атира шамауа зегьы ишырдырауагы. Убасгы иқалоит, адгьылкәа алырхуеит идыру обиектк аргыларазы, аргыларагы мөапысуеит, аха иара иатцанакуа адгьыл 1/20 ахәта ауп, иара убри аамтазы егы аҗацәа тәцәны ишьтоуп», – иҳәеит Беиа.

Адепутат иаемеикуам, дарбанзаалак ицстазаарафәи, иарбанзаалак анаплакы аусурафәи еиуеицшыам аамтақәа, ауадафәкәа цәыртыр алшоит, хәарас иатәхузеи, урт иаакәыртыцаианы

ирыпсахыры әуеит дара убирт адгьылкәа рганахьала иазгәатәз апланкәагы.

Аха абас еицш иқоу ахтысқәа анырацәахалак, абри атенденциа гәынамзара-гәаанагарақәақәа уцәырнамгарц залшом.

«Сара исыздыруам ахәынтқарреи ахазхатәуааи реимак-реиқәак аганахьала хтыс хатцәыкгы, мамзаргы ахәынтқарра аганахьала иапшыганы адгьылтә еизықәазашьақәа анааныркылауа. Лассы-лассы мацара иҳахауа убри ауп: ахазхатәуаа рыбжьара адгьыл еимакны реиҗыарақәа. Арака ахәынтқарратә усбартақәа аакәгылоит бжәка-защәақәак раҳабасала. Насгы ицәоушыа, аймаккәа ртып рықәцараан, цқарак аицш, ахәынтқарра ауп азарал зауа», – рыхшыф азишьтыт адепутат.

Темыр Беиа иҳәеит аграртә политикеи, апсабаратә ресурскәеи, аекологиеи рзы Жәлар Реизара аилак акны аус зуа иареи ифызцәеи убас еицш ахтысқәа ирыниоит, адгьылкәа қәаадла реиқәыршәара «занаат» усны изықалаз шьоуку адгьыл иадхәалоу аусшәкәкәа зегьы ркны иупылоит.

«Абри гәаташья амазми Жәлар Реизарахь ақәаадшәкәкәа неиананза?» – азтәара шьтихуеит Беиа. Уи аганахьалагы даара агәфара имоуп.

(Алгарта 2-тәи ад.)

Рапхьаза акәны

■ Хаамтазтәи атоурых акны рапхьаза акәны «адгьылтқыра зегьафәи ахала, даҗеа мчрак иахьмырпшыкәа ахәынтқарратә мчра амфәагара» Апсны асуверенитет иахьарбаз Аконституция аднакылеит 1925 шықәса апрель 1 азы Апсны Асоветкәа Реизара Ду.

Ареспублика абри аконституциатә статус еиқәханы иқан 1931 шықәсәзынза, даҗеакала иухәозар, автономия азинкәа амань Қырттәылатәи ССР аилазаара Апсны алартаанза.

1925 шықәсәзтәи Аконституция ишахәо ала, Қырттәыла аидгылатә еиқәшахатра чыдала аҗеадцаны, иара убри ала Аахьыт-Кавказтәи Ассоциалисттә Федеративтә Советтә Ареспублика иалан, атыхәтәантәи ала – СССР. Ари адокумент атекст акны Қырттәыла знызатәык азбахә хәан. Убри инаваргыланы, уақа иарбан ЗСФСР акнытә аицш, иара убас СССР акнытә Апсны пықәсларада алтра азингы.

Апсны аполитикатә тоурых адокуменкәа реизга «Апсны Аконституция. XX ашәышықәса» (аредактор – афилологиа тәарадыррақәа рдоктор,

апрофессор Виачеслав Чрыгба) акны иазгәатоуп рапхьатәи Аконституция апроект азырхиара иазкыз аусура хадда шымфәапысуз 1922 инаркны 1925 шықәсәзынза.

Абри аамтала аус рыдулан, ишықәыргәған ареспублика агерб, абирақ, ЦИК, жәлар ркомиссариаткәа, аусзбара иазкыз апқарақәа. Иара убас амч рытаны иалагалан ССР Апсны ашьаугатә, атәылауафратә, ашьаугәусеиыргаратә, адгьылтә кодекскәа.

Ахкәа 21, ахәтәцкәа 116 рыла ишықәгылоу Аконституцияфәи интқананы иарбоуп ахәынтқарратә мчра аусбартақәа рсистема, жәлар рынхамфәи, афинансқәеи, атықантәи ахалаусбареи анапхгара рытара, иара убас алхратә зинкәа, алхрақәа рымфәагышья. ССР Апсны ахәынтқарратә усхәартақәа рбызшәа акәны иазхатқан аурыс бызшәа. Аамтакала иазгәатан ареспубликафәи инхегьырт амилацкәа зегьы азин шрымоу амилац – культуратә усбартақәа ркны аицш, иара убас азеицшхәынтқарратә усхәартақәа ркынгы рхатәи бызшәа ахархәара, пықәсларада арҗеиара азин.

Аконституция ахәтәц 86 акны иарбоуп, аусқәа ртып рықәцараан жәлартә усзбарта ССР Апсны иахьатцанакуа иапу акодекскәа, аде-

Азәгы дыһдыртәом

Амц жәабжь аҗаҗера

Атәыла Аҗыза-министр актәи ихатыпуаф, аенергетикеи атранспорти рминистр Цансыхә Нанба Аңсныпресс акорреспондент даниаҗәжәоз хәажәкырам-за 27 рзы имҗаҗысыз Бабышһа аҗыта ауааҗысыреи иареи реиҗыларә далаҗәжәеит.

Цансыхә Нанба иажәәкә рыла, атәыла анапһара раһшыгарала, В.Г.Арзынба ихьз зху Жәларбжьаратәи аҗаирбаҗәза «Акәа» аҗа-кыраҗы аиҗәара инхо ауааҗысыра рпылара мҗаҗысит.

«Ари аиҗыларә аҗыта ауа-аҗысыра аҗаирбаҗәзеи уи аинфраструктуриеи рыҗиареи рреконструкциии рпланкәа рзы адырра

рыҗара хыкәкыс иаман. Актәи аетап иаздхьагәанатоит 2024 шыкәсазы аҗаирбаҗәза аус арура. Ауаа ирзеитаххәеит уажәы аиташьаҗыргыларатә усурақәа иарбан етап аҗы иҗоу, ашьтыпраа-тәартатә цәахәа аиташьаҗыргыларә шымҗаҗысуа, хәҗһаҗа зхархәара алмыршахо ахыбракәа рыкәгара шымҗаҗысуа атәи. Хара иара убас аҗаирбаҗәза аҗиара аплан хәлаҗәажәеит, ахәҗа-кахьала, аҗаирбаҗәза аҗаҗыра аладатәи ахәҗа аганахьала уи арҗба-ара азпхьагәазто аҗбатәи аетап хәзаатһеит», – ихәеит Цансыхә Нанба.

Уи иазгәеитәит, аиҗыларә иа-лахьыз ахсаалаҗы идырбан иарбан хыбракәоу иргылахо, насгыи урт ахыргылахо аҗыт.

Ауаа, аҗсшьаҗәа рнырхаразы аҗыҗкәеи изеиҗыразаалак асаса-иртатә комплекскәеи иарбоу атер-

риторияҗы ишыргыламо агәра ргартә алшара роуит.

«Хәиҗыларә иалтцшәаны хә-икәышахәҗәит аҗытауаа ркынтәи 5-6-оык аҗаирбаҗәза аҗаҗыра аладатәи ахәҗаҗы инхо атәылауаа ринтерескәа рыхьҗареи анаҗс аҗаирбаҗәза аҗиара аперспективатә план алаҗәажәреи рзы Ахәынҗқарра Ахада Ихатыпуаф Ба-дра Гәынба напһара зыто Акоор-динациатә штаб аусура ралархәра-зы азы хәиҗәшахәҗәит», – ихәеит Цансыхә Нанба.

Аминистр даҗезныкыҗы аҗсшьаҗәа рыдкыларәзы аҗсшьарта тыҗкәеи, асасаиртәкәеи, мамзәр-гыи апартаменткәеи рыргыларә хыкәкыс иҗатданы аҗаирбаҗәза арҗбаара иазку аинформациа җа-быргзам хәа даҗезныкыҗы инатцш-ны иазгәеитәит.

«Хара уажәазы аҗаирбаҗәза арҗиаразы аперспективатә план хә-лаҗәажәеит. Убри ахыкәкы ала хә-ра аҗытауаа аилаҗәажәара реа-ладырхәырц ааҗһара рахәҗәит», – ихәеит иара.

Ауаа хыртәаны даҗеаҗыра ри-агаразы ателеграмм-каналкәа рҗы иҗыртцзы аинформациа Цансыхә Нанба убаҗцкәы мҗла еибаркуп хәа ахиҗәаит.

Аминистр аҗаҗаҗы аҗсуа гани аҗаирбаҗәза аҗаҗыра арҗбааразы еиҗыртәиҗы аплан рымоуи хәа иазгәеитәит.

«Уи иҗоу акомплекс ахәҗаҗ ао-перативтә хархәара аҗасаба-ла Аңсны атәылахьҗара Амини-стрееи Урыстәылатәи Афедерациа Арбьвармчкәа рструктуракәеи иахьрыҗоу ауп изыдхәалоу. Жәлар-бжьаратәи аномрақәа зегьы ирыкәшәо хәамтазтәи аҗаирбаҗә-за аргыларәзы иҗоу атерритория азхом, убри инамаданы аҗбатәи ае-тап хәа изышьтоу аперспективтә җи-ара аплан алаҗәажәара мҗаҗысуе-ит. Хара ари азҗара алаҗәажәара аҗыта ахатарнакцәаҗы ралархәра ихымҗадатәины ихәҗһазеит», – инатцшны иазгәеитәит Цансыхә Нанба.

Адгьыл ажәлар ирмалуп

(Алгарта)

Адепутат агәыҗбара имам ад-гьылхәҗәкәа зыртауа рыҗнүҗка ишыҗоу зламысцкәоу ахархәаҗәа, аҗырашыҗыҗыҗәа, чыдала раҗәак идуум адгьыл хәҗәкәа ркны зхатәи нхамҗа еиҗызкәауа ауаа.

Беиә иажәкәа рыла, абас еиҗи иҗоу азҗарақәа Жәлар Реизараҗы аҗһа иргыланы ирыхәаҗышеит.

«Иаххәаз зегьы агәҗахьыҗра-зы маҗара акәымкәа, анапһа-раҗаразгыи иматәахуп, атәылауааи хәҗһатәи абиҗарақәеи ирыхәартә еиҗи адгьыл зҗарақәа рызбашьа азеиҗи знеишьақәа аиҗарыхәаҗы-разы. Хара Жәлар Реизараҗы да-

ара хшыҗышьтырала хәзнеилоит адгьыл зҗарақәа ртыҗ рыкәҗа-ра, адгьыл иашьтоу аахәҗһало-ит, иара убас аилак аилатәарахьы иаахәҗһалоит Аиҗабыреи амҗра атыҗантәи аусбарҗкәеи рхәтар-накцәа, атыҗанкәа ркны аҗаҗыла-заашьаткәы зейҗшроу здыруа», – иазгәеитәит Ғәмыр Беиә.

Иара убас, адепутат иҗахуп ад-гьылхәҗәкәа анаҗстәи рлахьынҗа ахылаҗһазы мҗаҗы азыҗһаазарц.

Аграртә политикееи, аҗсаба-ратә ресурскәеи, аекологиеи рзы Жәлар Реизара Аилак ажәалаҗа-ла канатдоит уаанза ирыртәхьоу адгьылхәҗәкәа зегьы рганахьала алеишәа шыкәҗыргылахаанза ад-

гьыл зҗарақәа рыхәаҗһа аанкы-лахарц.

Иара убас, Ғәмыр Беиә аҗа-лаккәеи араионкәеи рхадарақәа реиҗабаҗәа рахь ихы ирхоит дара рнапәҗаҗа иҗоу аусбарҗкәа адгьыл зҗарақәа рыҗҗара итеҗгы инҗка-аны ишахәтоу иазнеиларц.

«Даҗеа шыоуки рааста хызһәа-ла дара роуп еиҗыны изды-руа атыҗанкәа ркны иҗоу аҗаҗы-лазаашьа, хызһәала дара роуп изхыҗыҗу ажәлар зегьы ирмалу хәдгьылкәа анаҗстәи рлахьынҗа», – иатцшыҗит аграртә политикееи, аҗса-баратә ресурскәеи, аекологиеи рзы Жәлар Реизара Аилак ахантәаҗы Ғәмыр Беиә.

**Акыҗһы иазирхееит
Б.Қаҗыиә**

100 тыҗк змоу ахәыҗбаҗа

Араион абиуҗәет ала

Латцарамзасы Гагра аҗалақ аҗы шәык ахәыҗкәа рзы ашәкәа аанартуеит ахәыҗбаҗа җыц. Уи алыршахәит араионтә биуҗәет ам-чала.

Гагра араион ахада ихатыпуаф Хана Гәынба лажәкәа рыла, ашкәлкәраҗынзатәи аусбарҗкәа разымхара – ари проблема гәҗәоуп.

«Хара араион аҗы зху ф-хәыҗбаҗчак рахьынтә җба аҗа-лақ аҗы ишыҗоуҗы, акыр җуеит атыҗкәа разымхара апроблема хәмоуиҗыҗте. Убри акныҗ, араион Ахадараҗы Абазгаа рымҗаҗы иҗоу

ахәыҗбаҗа иагу-иабзоу аҗатцара-зы азбамта рыдыркылеит», – илхәе-ит лара.

Аиташьаҗыргыларатә усурақәа иарбоу аобиект аҗы ахыркәшарахь инеихеит, ахәҗаҗһала ихымҗа-датәиу аинвентаргыи ааргахьеит.

Абаҗһаҗы аҗы җшы-гәыҗк аа-дыртуеит, урт рҗы аеазыҗатцарақәа аҗсышәала маҗара имҗаҗыслоит. Хана Гәынба лажәкәа рыла, иахьа-зы еиҗкәдыршәахьеит ахәыҗкәа рсиақәа, иара убас аколлектив (аазәаҗәа, ахәыҗһылаҗыҗыҗәа, ахәыҗатцәаҗәа, атехникатә усуҗәа ухәа), иҗаҗәу атыҗкәа.

Зҗакҗыҗкәра хәаакәҗоу аилаза-ара «Стройцентр Проект» ахәҗар-нак Сергей Биҗьба иштеиҗәаз ала, аусурақәа зегьы иаздхьагәаҗоу

аграфик инакәыршәаны имҗаҗы-суеит, урт реиҗаракгыи наҗзоуп.

«Уажәы хара ахәыҗбаҗа иҗа-накуа аҗаҗыра иҗкәыршәара иадхәалоу аусурақәа мҗаҗаҗго-ит. Аобиект ахархәаразы рыҗара азпхьагәаҗоуп латцарамза, 2024 шыкәсазы. Аргыларә-монтажтә усу-рақәа рпроект-харҗынҗатә хәыҗса 58 миллион маат ркынза иназоит», – иазгәеитәит иара.

Абызшәатцәаф ду

Аҗыхәтәантәи имҗахь
днаскьаргеит

96 шыкәса дшыртәгылаз иҗстазаара далцит аҗарауаф ду, афилологиеи тҗарадыррақәа рдоктор, апрофессор, Аңсны аҗарадыррақәа Ракадемия алахәыла, 1997 – 2013 шш. раан Академия ахадас иамаз Шоҗа Арстаа.

Шоҗа Кастеи-иҗа Арстаа ди-ит 1931 ш. март 10 рзы Гәдо-ута араион Оҗһара аҗытан. Аҗа-рауаф аҗсуа бызшәатцәараҗы шыарда илиршеит. Аҗсуа бызшәа аграмматика аганахьала зана-атдырҗы дуун. 1955 ш. Қарттәи ахәынҗқарратә университет афи-лологиеи факультет (кавказтәи абызшәакәа рыкәша) даналга ашьтахь Қырттәылатәи ССР аҗа-радыррақәа Ракадемия иатәыз Абызшәатцәара аинститут акны аспирантураҗы иҗара иаҗитдон. 1958 ш. иҗара хиркәшоит. 1961 ш. акандидаттә диссертациа ихьҗоит.

1958 ш. инаркны аусура да-лаҗоит Д.И. Гәлиә ихьз зху абыз-шеи, алитературееи, аҗоурыҗи ринститут (иахьа – Аҗсуатцәара аинститут) акны, аҗһа – аҗа-радырратә усзуҗы еиҗыҗы, нас – аҗаарадырратә усзуҗы еиҗы-быс, аусзуҗы хадас, абызшәатцә-ара акәша аиҗабыс, аҗаарадыр-ратә усзуҗы аинститут аиҗабы ихатыпуаф, иҗан аинститут аиҗа-бы инапнтәкәа анынаиҗзоз-гыи. Аамтәкала аҗара-аазара аус инапы алакын. 1958 ш. инар-кны Аңснытәи ахәынҗқарратә арҗафратә институт, нас – Аңс-нытәи Ахәынҗқарратә универси-тет акны аҗсуа бызшәа акафедра арҗаҗыс дыҗан, ашьтахь, еиуе-иҗшым ашыкәкәа раан ари ака-федра деиҗабын, афилологиеи факультет адеканс аус иуҗһан.

Абызшәатцәараҗы Ш. Ар-стаа илагала ахәшьара уа-даҗоуп. Афилологиеи тҗа-радыррақәа рдоктор хәа ахьз ихыртәит абызшәа инартәаны аҗаараҗы иааирҗшыз аиҗһа-рақәа рзы. Идоктортә диссертациа иахьзуп «Аҗсуа бызшәаҗы имариоу ахәоу апроблема». Аҗа-рауаф есааира, аҗаарадырра еиҗи, аҗара-аазара аус даҗы-ланахалон. Аҗсуа бызшәа аҗоу-рыҗи, алингвистикееи, афонетикееи, афонологиеи, асинтаксис рзы алекциакәа дрыҗһон. Аҗс-шәа рыҗирҗшуан адыҗатәи егырт кавказтәи абызшәакәеи. Иҗиҗауан иара убас Аңсны атопонимика. Ш. Арстаа «Аңсны ахсаала» (1997) аиҗкәыршәаҗәа дреиуоуп.

Аҗарауаф еиуеиҗшым ажу-рналкәеи, альманахкәеи, аизҗкәеи рредакциатә коллегиякәа дры-лан. Аңсны Аҗынҗтәылатә еи-башьра ашьтахь, Аңсны аҗа-радыррақәа Ракадемия аҗара-аҗыҗараан, Аңсны Раҗһатәи Ахада В. Г. Арзынба уи анапһара

Ш. Арстаа инапы ианитдоит. Акаде-мия ашьақәгыларәҗы илиршаз-гыи раҗәоуп.

Ш. Арстаа иҗаарадырратәи иуаажәларратәи усзуҗы Аңсны аҗаарадырра зеаҗсзатәыз аус-зуҗы хәа аҗаҗыртә хьзы ихҗан, Гь. А. Зизариа ихьз зху Ахәынҗқар-ратә премиа ианашьан «Аҗсуа ли-тературатә бызшәа. Афонетика, афонология, ажәашьақәгылашья, аморфология» азы (Акәа, 2002, ав-торцәа руазәк). Авторс дрымоуи, мамзәргыи авторцәа дыруазәкуп аҗсуа шкәлкәеи иреиҗау аҗара-иурҗеи рзы аҗсуа бызшәа арҗа-гақәеи арҗаҗатә цырааҗзәкәеи. Ғырҗшыс иаагозәр, цыхәтәан-тәи ашыкәкәа рзы Ш. Арстааи Л. Чкадуаи еиҗҗыҗыт «Аҗсуа бызшәа асинтаксис», Ш. Арстаа ихата иҗыҗыт «Аҗсуа синтаксис», иара убас «Абхазский син-таксис» (урысшәала). Шынәеиҗәа инареиҗаны аҗаараатә усумтәкәа икыҗыҗһан.

Абарҗкәа зегьы ишьақәд-ыргәҗоит Ш. Арстаа абызшәатцә-ара аус акны иналукааша хәарауа-аа дуқәа дшыруазәкыс.

Аҗсуа аҗарауаф-алингвист, академик «Ахьз-Аҗша» арден актәи аҗазара, иара убас Аңс-ны аҗаарадыррақәа Ракаде-мия «Ахьтәи медал» занашьаз Ш. Арстаа аҗыхәтәантәи имҗахь инаскьаргара аиҗкааразы иб-сыбәш зтәз аҗоуыҗ ыкәырҗылан Акәа, Арҗаҗы иҗны акны. Уахь инеит Аңсны Ахада аҗһа днарҗы-ланы, атәыла анапһара, аҗсуа ин-теллигенциа, аҗара-аазара амаҗ азызуга, ууаажәларра рхарнақәа, ауа-аҗахы, аҗар, астудентцәа.

Алахьеиҗкәратә митинҗ ааир-тит Аңсны аҗаарадыррақәа Ра-кадемия ахада З. Цылуа. «Аҗ-суа жәлар дрыҗһеит иналукааша аҗарауаф. Еиҗарак уи рныруеит аҗаарадырреи аҗара-аазареи зһаны алаку. Аңсны антыҗ, хара зыхьз дыруаз аҗарауаф Шоҗа Кастеи-иҗа иеҗәахь җыҗәаазар-гыи, уи иахылтәуаз алашара еи-хьыгуам, дыздыруаз, иаазамтәаа азрыҗыҗы ргәатцәкәа ирҗаҗало-ит», – ихәеит уи.

Амитинҗ акны икәгылеит иа-ра убас Аңснытәи ахәынҗқар-ратә университет аҗсуа бызшәа акафедра аиҗабы О. Зизариа, Д. И. Гәлиә ихьз зху Аҗсуатцәара аинститут аиҗабы А. Ашәба, Ар-стаа риешьара рхәтарнак Едик Арстаа.

Шоҗа Кастеи-иҗа иҗстазаа-ра иалҗра инамаданы Урыстәы-лантәи (Москва, Санкт-Петербург, Нхыҗкавказтәи ареспубликакәа ухәа ркнытә) адышыларатә телеграммакәа аашьтын. Урт зегьы ирныҗшыуеит аҗсуа аҗарауаф иҗам-заара цәыз дуны ишаанхо кав-казтәараҗы.

Аҗстазаараҗы шыарда иры-хьзз Ш. Арстааи Шоҗа Кастеи-иҗа Арстаа, Аҗсдгьыл аҗеиҗәа наҗақәа ды-руазәкны, ижәлар ихьз лаша рзы-ниҗыт, хашра ақәымкәаҗы иа-анхоит.

Азыржәтә наплакы ҫыц

Бабышыра ақытан

Гәйлрыцшы араион Бабышыра ақытан, Кәыдры аргыраһытәи аҫықә аҫны 2023 шықаса аҫхынра инаркны аҫатлыка иҫартәо азыржәтә атыжыразы амодультә зауад мөхака тбаала аргыларә мөапысует.

Ахатәи шытаҫартеи алогисти-кәтә центри змоу, хә-модульк рыла ишыақәгылоу анаплакы апрокект ахыркәшарахь анеира иәфуп: иалгеит актәи азауад аргыларә, уаҫа ҫыркәтәиантәи иааргаз ашыақәгыла айбыҫара иазхиоуп. «Иаагоуп, иҫацоуп адәахьтәи аҫәәхәәкә, аргыларә амөхака зегьы ахьтә 40 процент еиқәыршәоуп. Аусурақәа хыркәшәоит ашыкәс иалағзаны», – иҫәеит Александр Риабухин, аргыларәтәи усбарта хада «Актив-Строй» ахатарнак.

Уи игәанагарала, ари аинвестицәтә прокект уаҫа иҫыжыраны иҫоу аалыҫти уи ахатәбзиареи рыла Аҫсны зәиуахыкәзам аҫоуп. Азауад планс иамоуп есымша имазәиу аалыҫт 1143 паллет атыжыра.

«Кәыдры азы даара иҫкәоуп, ахатәбзиара харакуп. Абри адгьылҫақырей иара убас адгьыл аҫаҫеи имөағлғаз аҫҫарақәа зегьы алҫшәә харақкәә аадырҫшит. Абарт аҫбаадкәә збаз Европәти аспециалистцәә азәыршәыҫкәа даара иҫыаршәеит. Абри аҫнытә иазызбан абраҫа абри анаплакы аргыларә», – иазгәеит Риабухин.

Аргыларә мөапысует астандарткәә гәғәала инарыкәныкәаны, аргылагатә маҫәәхәкәеи аинерттә маҫәәшаркәеи рхатәбзиара шынтәны иахылаҫшеит, аха иара убри аан проблема хаданы иҫоу убри ауп: аеспубликаҫы иҫазам иаҫаху, иахәтоу аргыларәкәә рхылаҫшра. Аусурақәа мөапысует Аҫсны Ахәынҫтандарти хәрей хусеиҫурала.

«Уажәи аҫҫарақәа зегьы Шәәча ақалақь алабораториәҫы имөаҫахамгалар ада ҫсыхәә хамам. Аамҫакалаҫы аинерттә маҫәәхәкәаҫы тҫаалатәуп, урт рганахьала асертификаткәә хауазароуп», – иаҫишыт иара. Аҫсны Ахәынҫтандарт Росстандарти Урыстәйла аргыларә Аминистррей ркны иәҫәәжәәрақәа мөаҫнагоит Аҫсны иахьаҫанакуа аргыларәкәә рхатәбзиара шынтәхрей рхылаҫшра иҫыҫтәрей рганахьала алабораториә иҫҫаразы.

Иахаразак Урыстәйлатәи Афедерациә аҫынтәи иаауа апрокект ашкә аинвестицәкәә атыҫантәи аекономика арҫиара, аусурта тыҫкәә раҫҫара, аинфраструктура иаҫхрауеит.

Аинерттә маҫәәхәкәә зегьы – ахәәеиларшышы, абғанч, аҫслымз – Аҫсны иаахәәоит. Урыстәйла иҫаҫазаргы аҫзы икыдырҫо амаҫәәхә атыҫантәи анапакылаҫцәә ирымаххуеит. 80 процент раҫара аусурта тыҫкәә аанызкылауа Аҫсны аҫәйлауа роуп. Аҫыҫантәи ауаа хәдаҫкылоит, аҫара дхартҫоит, хәҫхәа уаҫа аусура рылшартә еиҫш», – иҫәеит Риабухин.

Азауад адиректор хада Алхас

Қаҫаиа агәыҫра имоуп азауад иаарласны аусура иалагоит хәә.

«Хәзну амза анҫәамҫазы иаауеит аспециалистцәә, еибырҫоит ашыақәгылақәә, иагьымөаҫыргоит аушыҫтра-еиқәыршәаратә усурақәә. Хәзну аамҫазы иазгәәтоуп амодулькәә руак аусура аларгара. Уи саҫтк ала 12 нызкь ҫаҫлыка тнажьюа иҫалоит», – иҫәеит Қаҫаиа.

Анаплакы адгьылҫақыраҫы уажәазы аҫҫықәә хҫа хжит, иазгәәтоуп 100 метр ркынза иҫауланы даҫәә өба рыжра».

Адиректор хада Алхас Қаҫаиа иажәәкәә рыла, анаплакы аҫәәхәкәә зегьы автоматизациәла ишеибаркугы, иаҫҫахоит аусуртәтә тыҫкәә даҫәә 200 инареиҫханы.

«Аколлектив ашыақәгыларә иәфуп. Ааигәә-сигәә инхо ауаа акы хшәәу анырбалак, хәшкә иааины иҫәәәоит аусурахь иҫаҫахыларҫ. Даара еигәыргәоит ақыҫаҫы абри ашыза азауад ашыақәгыларә иахьәфәу», – иҫәеит иара.

Анаплакы арегион аекономика аҫсахатарә маҫара акәымкәә, аөнуҫҫа иаҫш, жәларбжәратәи аҫыармыкәкәә рахьгы хәтабзиара хараку азыржәтә нанашьтуә иҫалоит, Аҫсны аҫтәтәстәгы шыақәнарғәәлоит хәтабзиара хараку аҫсабаратә ресурскәә змоу регионк ахәсабала.

«Азауад иахадароу атыҫ ааннакыло иҫалоит Урыстәйлатәи Афедерациәхь маҫара акәымкәә аҫсуа зыржәтә анашьҫраҫы. Аиҫәәжәәрақәа мөапысует ҫыбути, Алжир, Виетнам реиҫш иҫоу аҫәйлақәә ркны», – иаҫиҫтеит иара.

Александр Риабухин иазгәеит оит ауаажәлар шынуҫҫа измааноу уаҫы изымдыруа аинвестицәкәә рганахьала аҫәәшәәрақәә шыкоу.

«Аинвестицәкәә рызбахә анухәәуа, адәныкәнтә азәи шәәа-иҫәәрҫ иҫахушәә шәныруеит. Аха ишыҫаҫкәә убаҫ ауп, адунеи зегьы ус еибаркуп. Аҫәйлақәә зегьы аинвесторцәә радьҫхьалара иазыкәҫоит. Иҫоуп ааглыхратә, аҫәйлауаөратә инвестицәкәә ухәә егыртгы. Урт аекономика ашыҫхыра иаҫхрауеит, ашыапы иҫәдыргылоит. Аинвестицәкәә қалар – иҫалоит ашәәхтәкәә, аусурта тыҫкәә, амөақәә, аҫыхәтәаны еиҫкәарада алашара. Ахәынҫҫарра иҫоу ахыхь еиҫаҫы амалкәә аиуеит асоциалтә прогаммакәә рынағзаразы. Иара убас абрахь инаҫҫаны – аҫәйлахь хәамҫазтәи атехнологикаҫаҫы радьҫхьаларагы», – иҫәеит Риабухин.

Абри аинвестицәтә прокект Аҫсны азы имаҫымкәә аҫыжәәрақәә амоуп: аусурта тыҫкәә, еиҫкәарада ауалафахәи, ахәынҫҫарратә биуҫыет ахь ашәәхтәкәә, ахәзатә баҫықәә, абарткәә зегьы инарыҫҫаны аҫәйла ахәтыр уаҫы ибаратәи ишыҫнахуеит.

Б. Амаба

Виолетта Маан лиубилеи лыдырныхәәлеит

Аҫсны акультура Аминистрраҫ

Наира Сабекиа

Аҫсуа сцена аҫкәәжә Виолетта Маан 85 шықаса лхыҫит. 16 шықаса рақәзан илхыҫуаз лара иналығзас ашәә «Шышь нани» азы Аҫсны зәәҫсазтәи артист хәә ахьз анылхыртәз. Ари даара иалукааша хьысуп, лара лзеиҫш хәәләр рзгы. Уи ашәә абзиабара лылазаазз лаб иоуп. Лара лышьа-да иҫысны иаауеит аҫсуа ашәә.

Актриса лыхьзи-лыжәлеи еидкылан инарыхәо зегь раҫһа ублаҫы, уаҫы иаиуеит лыбжы хаа, нас Аҫсуа театр асенаҫ иналығзахьоу ҫәә

змам ароль хадақәә Б.Шынкәба – «Хьтырҫа шкәәкәә», Шь.Аҫынҫыал

– «Иҫшыоу ажыртә асаркәал», Д.Гәлиә «Анауркәә», А. Мықәба – «Аламыс», У.Шекспир – «Отелло».

Виолетта Маан лыҫшзара, лхатәра, лҫазара лшызцәә, лыжәлар еиҫазгәәртәхьеит.

Иахьа актриса 85 шықаса лхыҫтра лыҫазгәәтәра ныхәамшк иахәәызоуп.

Арт амшкәә рзы Аҫсны акультура Аминистрраҫ, ари арыҫхә азгәәто Аҫсны акультура аминистр инапынҫҫақәә назығзо Динара Смыр илыдырныхәәлеит хәктриса ду лиубилеи, иазгәәлҫтеит лҫазара, лҫыбааа акырза иҫарақны ахәшәара шамоу. С.Чанба ихьз зху Аҫсуа драматә театр аиҫабы Алхас Чолокуа Виолетта Маан лиубилеи лыдныхәәло, иҫәеит иаарласны имөаҫыргараны ишыкоу лырҫиаратә хәылҫазы. Ахәәҫцәә идырбахоит лара ароль хадақәә ахыналығзо.

«Сара зыҫхәә акратанакуеит атеатр. Атеатр амаҫ аура зегьы иреиҫазар қалап, ашәә ахәара уи даҫәәкуп, имариоуп. Истахуп хәтеатр ахьз иҫтегы ишыҫтыр, Аҫсны антыҫгыи ирхәо еихаҫаны иҫаларҫ», – лхәеит аиубилиар Виолетта Маан, аиҫыларә лзеиҫызкәәз итабуп хәә рахәәуа. Нас иназаанит лгәәхәара хәктриса ду. Шәышықәсала лыжәлар дрыҫзаанит.

Ақытанхамәә аинститут алшарақәә

Аеәәра беиа хәуларҫ

Елана Лашәриә

Ишдыру еиҫш, Аҫсны реиууп ақытанхамәә аҫиара бзи ахьамоу аҫәйлақәә. Иҫтегь ирҫауланы азҫаара уазнеиуазар, хьтәйлаҫы ахәынҫҫарратә биуҫыет хазыртәәуа ахырхартә хадақәә хәә иалкаауп ақытанхамәәи, атуризми.

Аҫыхәтәантәи ашықәскәә рзы ашәыри, ауҫраҫыны налатәны иухәәзар, анхәшы уаанза ибаракьатха идгьыл инаҫоз аеәәра акырза ихысхәеит. Аҫарауаа уи зыхкьо хәә рызбахә рхәоит аҫауатә тагылазаашьеи, аҫырхаҫа қазцо ахәәҫахкәә рыҫиареи, илеиуа ақәә ахимиатә еилазаара иҫанатә аҫхәстеи. Зәеызыҫсахыз аҫагылазаашьә хҫарауаа рәәҫхьә азҫаара ҫәйқәә ықәнаргылеит, урт иреиуахеит адгьыл ианаало аҫиәәкәә реиҫахаразы аҫҫарақәә рхәҫыркәра. Араҫа еиҫарақгыи зызбахә хәмоу ашәырккәәи, амалинеи, ашыхаражы реиҫш иҫоу зоура-зыҫбаара уамак иҫарақым роуп. Аҫыхәтәантәи аамҫақәә рзы иҫкәәарыхуа адгьыл ахатәбзиара зәиҫшроу, уи иаха ианаало, иарбан шәырккәәоу реилкааразы ақытанхамәәтә институт иадҫаало ауаа рхыҫхьазара раҫәәхеит. Аҫны аҫҫарадыррақәә ракадемиә иатәу, ақытанхамәә аинститут аиҫабы, академик Лиосик Аиба иҫәоит, аинститут аҫы иаартыз абиолобораториә зыкызгыи убри шакәыз. Иара абжыгарак

ахәсаб иазгәеит оит убасгыи ишаҫсам машәыршәә иааумҫыхьашәәз аҫиәәкәә реиҫахара. ҫыара-ҫыара адгьыл зынза аҫиәәхкәә анаднамылогыи ыҫоуп, уи зыхкьо адгьыл иалоу амаҫәәшаркәеи аҫиәәа аҫиаразы иаҫахуи зынза иахьеишыашәәлам ауп хәә.

Ақытанхамәәтәи институт аҫыҫан 1994 ш.рзы. Иара иамоуп аҫәәкәә жәәф, урт рыбжәра абиохимеи, агрохимеи, аметрологиеи комплексла еидызкыло алабораториә дугыи. Аинститут иамоу адгьылҫақыраҫы аус руеит аҫышәәратә қәәкәә фба. Лиосик Аиба иажәәкәә рыла напхара зиҫо аусбартаҫы аус руеит шәи шынаҫаҫәи жәибыжышык, урт рахьтә хынәәжәи жәиҫшышык ҫарауаауп, урт рыбжәра иҫоуп ақытанхамәәтә наукақәә ркандидатцәәи рдокторцәәи маҫшымкәә. Абас ала, хырхартә раҫәәла аусурақәә ҫоит араҫа. Академик иҫәоит, зыҫны иаҫҫази иахьатәи аамҫеи еиҫыргьшны урыхәыҫшуазар, хәарада, аинститут уажәтәи аҫиареи, иамоу алшарақәәи еидкылаша рымазам, аха ахықәкы аҫы ухәәзар, усқан еиҫш иахьагыи, хьдҫас иҫоу акызатәык ауп- Аҫсны аграртә лшарақәә рыртбаареи ақытанхамәә ашыҫхрей. Ақытанхамәәтәи институт аиҫабы игәәанагарала ақыҫа ашыҫхыразы адгьыл

ақәәарыхра хымҫадатәиууп. Аха хәра хәеиҫш асубтропикатә хәуаҫагылазаашьә ахьыкоу атыҫкәә рҫы ари азҫаара комплексла иазнеитәуп хәә иҫхьазоит иара. Асовет аамҫазы иҫамаз акультурақәә реиҫхарақ уажәи изыз иреиууп. Аха зыҫыҫы тауҫаша, еиҫаурҫиаша ыҫоуп. Иаххәәп аҫиәәхкәә – абазилик. Уи аҫыҫш змоу иреиууп иҫәеит академик.

Аҫыхәтәантәи ашықәскәә рзы изныкымкәә илаҫәәжәәхьоу ақытанхамәә аҫиара азҫаара иазатәҫыло, аҫарауаа иазгәәртәи культурахкык маҫара алкааны арҫиара еиҫа еиҫыны ишырыҫхьазо. Аха, Лиосик Аиба ари агәәанағара дадгылом, иара агәрағаны дыҫоуп алтшәә аазышьтуә ахккәә зегьы шеиҫырҫиәлатәу, хәарада досу ирнаало атыҫкәә рҫы. Аҫитрустә хккәә инарҫыдангыи аҫыҫш змоу хәә иҫхьазоуп акакан, ахәырма, акиви, афеиҫхоа раазара. Аҫарауаа иҫәоит ақытанхамәә аинститут аҫиәәзартәкәә рҫы алшарақәә шыкоу зкыла аиҫахәтә архиваразы. Аха, уи зтаху заа адырра қайҫар ауп изеиқәдыршәәрц азы. Аборигентә хккәә хәә иҫхьазоуп ажжәләкәә инадыркны, уаанза Аҫсны иқәнамғалаҫыз ашәырккәә ркынза иҫамам ыҫам иҫәеит аинститут аиҫабы. Аҫыхәтәантәи ашықәскәә рзы иаадырхуа ашәырккәә реилазаара зладырҫыҫыз ахккәә дырзаатгыло Лиосик Аиба иаликааит акиви. Ари ашәыркы наукала иахьзуп Актинидиә, иара азәәхәтә шәыркәә рахь иаҫданакуеит. Иааркәәҫны акиви хәә зәәххәо ашәыркы Аҫсныкәә ианықәнағалаз аибашьра аҫхьә ауп. Аха, ирласны алартәәра аиуит. Уи змааноу адгьыл иахьанаалаз, ахатагыи адаҫ-

Аибашыы инысымға

■ Кәтелиа Алықыса (Алик) диит 1960 ш. май 23 рзы Очамчыра араион Цыгьарда ақытан, Кәтелиа Мези Амчлҕа Мери рҕаацәараҕы. Ираазеит шыҕыа ахацәарҕары шыҕыа атыпҕацәеи. Алик иашыа идунеи иҕсахһеит, аиһәшыҕәа таацәара хәа иахһеит.

Алик иқытантәи ашкол дтәлеит, усқан 8 класск ракәын иҕаз. Дәналҕа, иара бзиа иибоз Аҕәатәи асахһәтырәтә цәраиурта Гь. Чачба иһыз зху акны 4 шыкәса ацдара итцон. Ианыхиркәша 1980 ш. рзы Асовет арраһы иҕхәоит. Дакәшәеит аҕырра иазкыз авиациаҕе, уаҕа фымз аҕырра иазкыз ацдара дахысуан, нас аполкахь диаргеит, шыкәсыки фымзи механик аус иуан.

Арра далган данаа, ҕәада ашколаҕе аусура далагоит рҕаоҕыс, идиртцон черчениеи асахһәтырәи. Хышыкәса иусура ашыҕахь диасуеит Кәтолҕа, уаҕа иҕаз асахһәтырәтә школ акны еиҕәкааҕысҕы, директорсҕы дыҕан Папаскыыр Нодар. «Абраҕа хамҕакы аус еицауан, цытрак ашыҕахь даара сеазыҕатцан Краснодар иҕоу Кәбантәи асахһәтырәтә универстиет архитектуратә латәарадатәи аҕәша сәлеит. Аҕышәарақәа аныстилак Аҕсныҕа саауан, абас сцо-саауа сыбжһан. Ус шымҕәыҕзоз, иаалыркһан саб машәырла дҕа-хаҕәышыҕеит, уи аҕәхеит-сдараҕы аансыжыт» – дцәажәоит Алықыса.

Алик еиҕоуҕәарц сҕахуп аибашыра ианалаҕаз август 14 шугәалашәо. Алик даақыҕысҕычхан, аиҕәәара дналагеит: «Абри ае-ны ашыжыҕ сҕәыла цкәын Даур Санҕәлиеи сареи Очамчыраҕа цатәыс ихаман, смотцикл «Иава» қапш хәқәтәан, Тамшь хнеит Даур Занҕариа ишны. Даур Санҕәлиаа рымаҕа иакәын, дара еҕеи-хызылацәән, кахуак хәздыршын иаажәит, нас аҕәшә шыҕоу хнаскһан, хәицәажәо хҕылан. Ус амашынақәа, атанкқәа рыбжкәа хәхауа иалагеит, иаҕа-иаҕа иахза-аиҕәахон, аҕәшә ханҕысны мазала хәрзыҕшуан. Иахзааиҕәахеит атанкқәа, амашынақәа, автобусқәа, уазикқәа, ар рмашына дукәа, аруаа рацәаоҕны еиқәныҕ бцәарла. Аколонақәа еишыҕаҕыла Аҕәаҕа ицон, аруаа рыхкәа тырхәхәән, ржаккәа рҕәарбаба, еибарыхәхәо, инахәаҕсны ицеит. Дара хәрбомызт, шыҕа иахдырҕәышеит, ееи шыҕамлоз. Сөыза Даурҕы сарҕы хмотоцикл хләқәтәан Кәтолҕа ххы хәрхеит. Ус Ачаа рхәблаҕе ханнеи (иахһа атанк ахыкәҕылоу) Цыгьардаа, Кәтолаа аизара иаҕыҕын. Артҕы лымхәтәсқәак роухан, цюуки рышәарыцаҕа шәаккәа ркын, иара убас алабақәа зкызҕы дубарын. Ашәаккәа зегьы ирымамызт, еилауаҕыруа, рхы ахдырхара рзындыруа, еилаҕеҕыруа иҕылан, ргәахы цыжжәо. Нас еизааибаган, иара абраҕа ахыргәәртәқәа рыкәдара хәлагеит (апозиция хәа изышыҕоу), ажелар анеидҕыла ирылымшо иарбану, абасоуп раҕхәтәи амш шысҕәалашәо».

Сара еита азцәара истеит. Алик цюуки ус рхәоит: мраҕыларатәи аибашыра, аумақәа рызбон, ацәытәыра тзәз абалонкәа (кислородный баллон) иара убас зымаа дырҕыжыуаз аҕәытә телефонкәа рыла ацдара цыржәон, насҕы амшәақәа рҕы ақыртқәа ахыасуаз уаҕаҕ итарцон.

– Аиеи, ус қахдон, уанҕәаҕлак, иумызбо иҕоузеи, иажәа ацдара дналагеит Алик. – Зны-зынлаҕе смотцикл ала хәиҕәхынтәалан пшыхәра хцалон сөызцәеи сареи. Апартизанцәа реицш абна халан, ақыртқәа итарцоз аҕәәаҕәа аацхны, дара рганәх итаҕцон. Абри аусаҕе хәидҕылан сөызцәа

Аиааира ааигәазтәуаз

Санҕәлиа Дамеи, Кәәҕәаниа Аркади, сара. Абарт ашыҕыҕы асовет арра ианахысуаз аминақәа рытәдәшәақәа ддыртцон, апышәа рыман. Хәибашыраан даараза ирыхәеит. Абалонкәаҕы убас хрыҕцалан, кыр хара иахҕон инеимда-аимдо. Машынала хәзцомызт, абжы рахауан. Абас амшәақәеи ацдараҕеи пәхжәон. Убас дахзааит цкәына бзиақ, уи Азиз Кәырт-кофа-Оҕлы иакәын. Аиаашаз, ари аимадараҕе илшоз қаитцон, иара Цыгьардантәи нхара хәа Очамчыраҕа диасхһан. Ари ацкәын ахзырҕара иашыҕам, иахһа уажәраанзаҕы 30 шыкәса тит, цыарамзар цыара избәхә хәам.

Аибашыра иалаҕаанза Егры аганәх, ахәаа ааигәара есымша ишәартан, убри аҕынтә, район-цыпхәаза еиҕәкәны иҕан Аҕсуа гвардия хәа. Сара ибзиан дысҕәалашәоит Пәкәашытәи Борис Пачлиа, Дед хәа зыхыз Аҕсны иахыҕәаз, фырхәтарыла иҕәхәи. Абри ауаф, Пәкәашы Охәреи арратә еазыҕатдарақәа хиртцон, аибашыраан даараза иахәеит. Ауаҕы аҕәәра данҕаҕыло, ирацәаны ахыцра далагоит, убаскан Анцәа ила иузаатуа рацәахөит. Уи иахыҕы агәра згоит.

Иахыеицш иҕәәлашәоит, 1992 ш. сентябр 24. Уахынла ацкәын-цәа бнала мацара ирацәаоҕны хәицын, аҕәәаҕәа, алаҕымкәа, 500 кг. иҕаз, Тамшь Даур Занҕариа ишны ааигәара цхак иҕоуп, араһы адәахһала иубазом, аҕақым Пәшыиан ихәышәтәыртә аҕһа. Сөыз-цәа наҕ шәнаскһаны шәтәа хәа расхәеит, дарҕы цытк инаскәеит. Араҕа исыцхрауада анысхәа, ара сыкоуп ихәеит Чегына Роберт (аибашыра ашыҕахь Урыстәылаҕа дыҕан, машәырла дтахеит). Ажәа-кала, хөык ацкәынцәа сышыҕит Кәтолҕа ицо аҕәытә мәахы, Тамшьинтәи уахыбыжыло. Уаҕаҕе занатц аҕжәаҕәа ыҕахдәхһан, урт ахылацшра рҕахын, избанзар ақыртқәа уах ибжылар итарцан ирымаз аҕжәаҕәа дырткәацыр акәын. Чыдала сара ус адца сыман: Цаҕьрантәи зыыр техникала иҕәаиар, раҕһа иааиуаз аколонна аусышытыр акәын, избанзар Тамшь ГАИ-апост анаһсан, аҕжәа-ҕәа ытатцан ирыман, рҕыреан-ны итәан. Ус, цытрак ашыҕахь, Цаҕь-

рантәи атехника рацәа рҕәархеит. Ишааиуаз, абар иаасыдҕылеит, аха дара сырбартамызт.

Сара ацдара аҕжәара азин сымамызт, ажәакала иоусышыҕит. Апостаҕе инеианза, амшәахь зәеицхыкны икақәаз ақыртқәа аацәыртцын, инеиуаз амашынақәа инарыкәтәеит. Апост инахысуан аицш, тамшыаа итарцаз рыҕжәаҕәа инарыкәыҕәҕәеит. Иҕжәеит, интәаз нтәеит, иаанхза ақыртқәеи аҕсуааи аиҕәхысуан гәҕәа иалагеит. Аҕжәарақәеи ахысрақәеи икаләз цаҕьераа ршыапы иқәнарҕылеит, ртехника, ртанкқәа, аҕәақ хәа зегь араһы рҕәархеит. Сҕәы цыжжәо сырыцшуан. Ус ацдара инықәлон аицш, сыҕжәаҕаҕе снакәыҕәҕәеит. Зегь пжәеит, иаахәит. Хамҕак акаҕе сҕәәлашәом. Сҕылан дара рахсхы рханы сдәықәлазаап. Сыхдырра хамҕакы исыцәнарзит (аконтузиа сыхыт), аха абри аамҕаз цәка ажраҕе итәаз сөыза Роберт Чегына дхәазаны дсыхызан, сшыапы кны дсыхан, дахытәаз ажраһы сҕаиҕыт. Анцәа иҕышыаны уаҕы химбеит.

Роберт дсыцхраан, сарҕы схытыууа, иҕаулак хрымбакәа ххәазаны хдәықәлеит. Аха абри аамҕаз сарма шыапы ахы ақәшәән иҕәзаарын, исызгәамтеит хамҕакы, сышны сыҕамзи. Роберт дсыцхраан сыхәра фәхәашәа икаҕтеит. Абас иҕаулак-ҕы, цытк ххәазаны, нас хара хтәқәа ахыҕаз ахы хтеит. Атцыхәтәаны ишеилкаахаз ала, акәылзтәы техника, М.Т.Л.Б. итнаркыаз ахыҕчыха акәын сшыапы иаахаз. Хара хәзләз хҕыҕ иахызын «Дельфин». Иара ххыргәәртәҕе, убра лаҕа дук гылан, антәнақәа-атәлқәа бжәданы аимадара қаитцеит Азиз.

– Алик, инашоуҕәара, азын асы анкажыз, аеыаҕа уақәтәан уныкәалон рхәеит, избан? Убацоз?

– Избанзар, сейхабацәа ркынтәи адца сыман, – снапында ус иҕан, хыргәәртәҕыҕыҕа, аибашыратә хтысқәа иаақәлоз зегьы, ажәабжыкәа, хәиҕәбацәа ирахәәлатәын (аинформация иаша). Адца исыртәз наҕзатәын. Убри аҕынтә, еыхәак сыцшаан, саб иахәшыа иласхәеит шыыршыафкәак ирылхны, харц дук сзызах хәа. Иаҕьсзылзахит, нас сыматәақәа шысшәыз, хыхы исхасырцон, избанзар азын асы улырбаазом. Абыржә ааскыа Кәтол

ақыта ахада иҕы сыкан. Уи Папаскыыр Анатоли Шыоҕа-иҕа иоуп. Ихатыҕуаас дыкоуп Аҕсны еицырдыруа, иқытауаа рхәашыала, хенциклопедиа ду хәа изышыҕоу Гиви Иуана-иҕа Цнариа. Арт аҕыҕыаҕе аибашыра мца иалаҕылаз роуп. Аҕсшәақәа анеибаххәа ашыҕахь, шәба-талион «Дельфин» аҕы ишәыцыз шәыза Кәтелиа Алик (Алықыса) изкны ижәдыруа сашәхәарц сҕахуп хәа расхәеит. Гиви дналагеит иҕәәлашәарақәа рхәара: «иахыеицш иҕәәлашәоит, сентябр 17, 1992 ш. Кәтолаа цытҕык, дасу рыдцәқәа, икарцаша хашрылацәажәоз, абри аамҕазы аууы ахырга хәирпланк аахылеит (ашыҕахь излеилкаа-хаз ала, ақыртҕа цырошы Маисуразе иакәын). Ажәакала, абомбақәа лкажыны дцеит. Азшыбжыаҕа ихы рханы дышнеиуаз, аҕжәага леигәыдыртцан, дылкарыжыт. Кәтол икаижыкыз абомбақәа акы, ашкол аспортзал иақәхаз цымжәазеит, хыхы иахыкәыз ацкәынцәа Аликраа, пшыаала ихалан, амаршәа кны, шахала иҕәхәаны илбаарышыҕит. Ақыртқәа злацоз амшәала ани иҕымжәаз абомба наган итарцеит. Цытрак ашыҕахь, ақыртқәа шнеиуаз дара рбомба дара ирыцәпжәеит. Еҕы афбатәи, абомба иҕымжәаз Дҕамшь ацдара иақәымхәкәа аҕәара иқәахит. Убриҕе аағаны, иахыахәтәз итарцеит Аликраа.

– Иҕызцәеи иарей абалонкәа цыржәон, Ткәарчалынтәи алаҕымкәа аағаны, – абас иҕәәларшәоит Дамеи Санҕәлиаҕы. – Зынҕы Алик имототцикл хәицақәтәан Аҕәатәи амшәахь хәаны, машынак хәиҕхит, аныкәацәы дҕахәрхеит, БМП хәацәеит.

Арт икарцоз азбәхә аниаҕа, усқан Аҕсны Афырхәтә Аслан Занҕариа ус ихәеит, уара абри исахаз сыблала избароуп хәа. Ишыкарцоз идырбеит, аума шәызбеит ихәәзаап. Алик иҕәәлашәараҕ

хтысқәак иуҕәәлашәо хәеиҕоуҕәарц хтәхын схәеит.

Адгәыр даахыҕыцын дналагеит: – Лабра ахақәйтәраан, иара убас Тамшыҕы, зегь хәицын, Кындыҕы, Чашыа ацдара аҕжәараан, нас – Наҕбоу, зволът хәраку алашара ашыаҕаду. Убриҕе Алик иҕижәеит, ажәакала, арт ацкәынцәа, хамшәақәа аазыртуа дара ракәын, аминақәа, ацдара-атцхрақәа, зегь дара ракәын иаҕыз. Убра еицыз зегьы даараза аҕыбаа рбеит, мыццакрада, сҕәаны санзхәыцуа итәҕе иҕәәлашәақәо рацәахөит, насҕы 30 ш. цуеит, зегьы ргәәлашәара удашөуп.

Гиви иажәа инацитцеит: – аибашыра ашыҕахь, енак зны, Алик Кәтелиа сөыны дааит. Аҕсшәақәа анеибаххәа, хнеибартәақәеит. Сиздәаит, иҕоузеи Алик, сабоуҕәалашәеи, уахзаазгазеи хәа. – «Гиви акы сүхәоит», – ихәән данааиуаз, кынтыжәк илахәән акы икын, дахытәаз иааиҕәа ишыҕан. Иаашытыхын иааиртлеит, автомат ашхәа змам акынтыжә иаалихит. Итәҕе ахәтәқәа агын, уара, ари закәи исзаауаз схәән, иааимсхын снахәапшит. Уара Гиви, абри акралцру, ашыҕаҕа қәдәшәа амоума, ихәеит Алик. Акынтыжә иныласхәән иршәны ашҕахь инкасыжыт. Нас аҕыҕа снышәналан, сызлеибашыуаз автомат аадәылызган, иҕаз апатронақәа зегь цыркәаны, абар Алик абри уара иумаз схәән, инеисыркит.

– Гиви уххы згеит, уаҕьсеиҕабуп, сарҕы абри сацәмхааит схәән, даасҕәыдырҕәәлеит. – Аибашыраанҕы хәишыцәән, иахәҕы хәишыцәахеит. Хнапқәа ааимаххит. Нас Гиви афатә-ажәтә ирхиан, иашәа хнахәтәән, хәибаныхәақәеит, кыргы хәаицәажәеит хәзхара. Нас сөаҕылан, итәбуп хәа Гиви иашҕа сынтҕыт.

Сажәа ахыркәшамҕаз, Гиви Анатолии ажәақәак рхысымхәаар, иаашахом. Гиви Цнариа иқыҕа

абас ихәеит: «Лабра анҕахәрцәуаз, шыҕыа ацкәынцәа сыцын, сара аминақәа рыҕылаара саҕын, итысхуан, сзыхыоз Феизба Игоря Шардан Алхаси роуп»

Гиви иажәа инацитцеит: – абарт шыҕыа ацкәынцәа Санҕәлиа Дамеи Кәәҕәаниа Аркади сдәоцәа роуп. Икалозар аҕара сшәырга, ишәырба абри икашәтцо хәа расхәеит. Аҕыҕыҕе, Гиви Иуана-иҕа, шәәала ишәхәрбоит рхәән, Алик, Дамеи, Аркади азхыкәахь сыргеит. Убра ишызбоз иҕахшәеит, абалонҕы цыржәеит, уара ишәызбазеи хәцкәынцәа схәеит, среиҕыргыҕан.

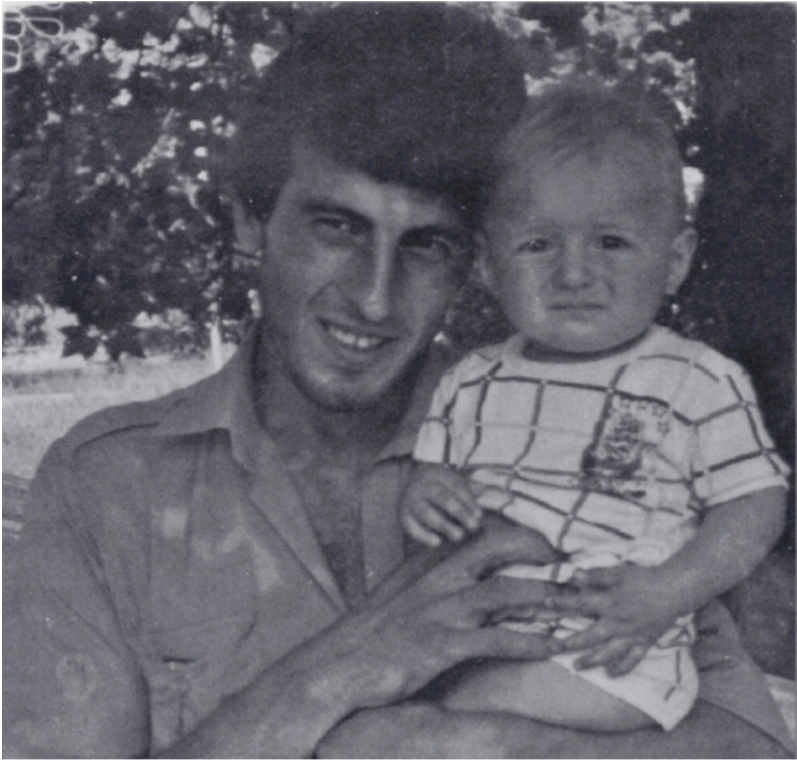
Гиви ацәажәара дшаҕыз хәхәтәаз ауадаҕе дааоналеит, хатца еинаалак, мацк иааилан, ари Злыиа Адгәыр Уаликәа-иҕа иакәын, Аҕсны Афырхәтә хәа ахыз ихтәоуп. Ускан аштаби афбатәи абаталион актәи аполки дреиҕабын. Абар, ариҕе иахы Анцәа дахзааиҕеит рхәән Гиви Анатолии, иааиз рҕыза бзиа иҕылан аҕсшәа иархәеит.

Сарҕы аҕсшәа иасхәеит, хәнаатәақәа ашыҕахь, Кәтелиа изку

Кәтол 30 ш. ашколаҕе рҕаоҕыс дыҕан, агеография диртцон. Аибашыра ашыҕахь, иқыҕа ахадас кыр шыкәса аус иуухеит. Иахыанза 4-5 шәкыҕыны иҕижыҕеит, аибашыраан иааирцшыз афырхәтәаразы ианашыоуп Леон иорден. Иара аибашыра иазкны ахсаала қәданы имоуп, узизцәалак зегь рҕак уаиҕхөит. Ишыза Анатоли иара убас Аркади Дамеи иранашыоуп «Аҕымшәаразы» амедалкәа.

Абра хыхы зызбәхә хәоу Аликҕы ианашыоуп «Аҕымшәаразы» амедал. Аиааира 30 шыкәса ахыцра аламталаз атәанчәхәҕы иауртә икарцеит иваҕылаз ишыцәа. Қаҕсуа желар ахақәитра иҕауз, инаунаҕахааит, Аҕсны зхы ақәызтәз шыҕысатәкәа лашахааит, зыҕысы таны иахы иҕамоу хветеранцәа, шыншыкәра нышәтәаит! Анцәа ихаитәз хәдҕыл наунаҕа зәаҕымхааит, иахы уажәраанзаҕы зызбәхә хәам рацәаоуп, убартҕы хрыхызароуп, азәҕы дыбжамхароуп!

Иңсадгъыл азы ихы деигзомызт

Зытәәаншыап ытшәәз

Гугуца Цыкырба

■ Ашта цшза ацстазаара ахь-илашуаз аөнаа аөны агәара анапшы илапш ацәзартә икоуп. Ацшәма хьыцрақ даланаклон Иа- аигәа итәз иахәшәаду илгәалашәәз ахтыскәа рыла ихьыцра даалылхуан. Зцәыргара ицәыцәгъаз гәалашәәрак дьгткәаны даман. Нас, лоунытә даақыпсычхан иажәә дналагейт.

– Таацәала ацсуа мца хаакәшан хаатәалон. Хаб еснагъ ашарпазза дгыланы инапы злакыз аус ахь дцон. Ақытәағы уи Виктор хәа акәын ишишәтәз, ашәкәы Владимир хәа данын. Хтаацәара дуун, имгәамтцзакәа инхон. Хан Ладариа Цина аөны ауси аколнхарафәы ильдзи еилалыгзон. Харгы ихалшоз ала хлывагылан, – ихәеит аб иөны инхо Виктор.

Халуашь Владимир Константин-ица шамахамзар зегъы дырдыруан. Узидгылалак аказы мап икуамызт, «агәы тбаа» хәа ишәтәан. Асовет Еидгыла еилахаанза уи ацәбаа дузза ибеит иқыта гәакәы Мгәызырхәа. Изныкымкәан, ақытсовети Ақсны Иреихазоу Асовети рахь депутатс далырххәан. Мгәызырхәатәи аусхәарта ааигәара (уажәы Ақсны зхы ақәызтцз рбака ахыгылоу) амашынакәа ртаргылартеи егырт ақыта иамаз атехники рзы ахыбра гылан. Азәы имашына акы агхама, атрактор цхастахама, Виктор имахәар хыашышаа уака дрывагыланы, еикәыршәаны ирицон.

Виктор Халуашь атоурых змаз атаацәара дырхылтшәтәан. Иахәшәазәтә Валентина илгәаларшәо иахәшәалхәеит: «Хаб амал змаз уафын, инхарагы гәгәан. Виктор дхәычын, агара дгаран хаб харада ахара идцаны дандырзуаз. Хан Концәариа Маниа аколнхара датгәаны, лырахә-лышәахә зегъы ртып икәтцаны, анхара дузза иказ дшацхрауаз, иаалыркәаны лыпцстазаара далцит. Хаб иөнафәы хәхәшәаду Катиа хлазәеит. Лара Алшәынбақәа дрыман. Абас еитымрала иаазаз хакәын. Виктор ихатә таацәара далан, шыта ибга еитихит анахәәз аибашьра рыхәзәеит.

Виктор ихшара фөык Ақсны Ацынцәтәылатә еибашьра иалагы-

лан. Борис, Константин, Цьон, Леонид – ахатәи абаталион акны еибашьуан, Валери – анцынртә баталион акны. Бориси, Цьони, Константины «Агәымшәаразы» амедалкәа ранашьоуп.

Резо Халуашь диит 1985 шықәса хәажәкыра фба рзы Мгәызырхәа ақытан. Иан «сыжәтис хьычы» хәа дишәтәан. Иан Цина ахатәи иашьа длымазамызт. Убри акнытә, лаб иөны ашә аартызарц, лцәцәа азәы лаб игәаратәфәы дыказарц тлхын. Лыпшәмеи ларей еикәышәхәтәны Резо хәышыкәса анихыт Лыхныка дыргейт, Ладариа Тарас игәаратә еихеихарц, иацитарц. Лхәыцкәа зегъы ацәыбахаә ианеицкәамаруаз, Лыхны иаанлыжкыз лычкәын игәхәагаара зны-зынла дахәәеуан. Убри акнытә мчыбжык фынтә-хынтә инабжыслон. Резо зәы дыказ ианду Валя Чузәпцәа лмаца дивагәежбуан, иаргы бзиа дибон. Лыхны даннеи Хәыхә хәа хызышварас илтеит. Избанзар дгәыбзыгын, лажәа дахыцөмызт.

Резо нанхәамза жейпш рзы аибашьра ианалага Белоруссия дықан. Убри аеныцкәа Адлерка дыприт. Уантә Чечниака дцеит. Уака зееизызгыз агәыцкәеи иарей еикәшәеит. Ихазы ацәыр цшааны, шыхала иаауаз Нхытц-Кавказаа дрыцны дааит. Уи ианду лхыи ицшәма Флорида Тариа ибаразы фәкәафәс дзаазомызт, Резо иөнафәы ица Денис изхауан. Урт дынрылапшны, игәы штынчымыз ашә дынтыцтуан. Резо Гәымстатәи ахырхартафәы деибашьуан. Иара дызлаз акоманда ажырынхәа хәба рзы иказ ажыларәа иалахәын. Ускан командирс иказ Зардания Руслан рагъа дгыланы азиас ирит. Аха ажырынхәатәи ажыларәан хаибашьцәа цхәка ицартә атагылазаашәа рмоуит. Рымчкәа ахьмацзи, ацхыраара ахыкәми иахкәаны ихьатцыр акәхеит. Резо инапы хәын. Ахәра шимазгы аөны дырзынкыломызт. Иахәшәаду Валентина илгәалашәоит: «Резо, уаншыцәа ргәаратәфәы хатцс икоу ура уоуп. Упәзатә Денис даазатәуеп, уанду дыздыпшыло, дызкәгыгуа уаха азәгы лымазам. Ухәыц. Унапы угәыдхәаланы уцаргы, узлеибашьуеи?!» – хәа аниасхәа, иара иеаасгәыдижылан: «Зегъы кәлоит! Аиааира хара иаагоит», – ихәан анысыдцит.

Резо инапы иатцз ааха ихәда ишыхшызыгъы, иөызцәа ахтәаз Ешырака дцеит. Икалап ажәыларәа шыкало ала ргәы реаныртцазар. Уи хәажәкырамзасы акәын. Ажәыларәа акыр агын. Резо иаб игәа-

ратафәы дааит. Иаби иани убаскак иеигәыргәеит, еидтәәлеит, еицәажәеит. Нас ицара аамтә анааи, Ешырака дышцо реихәеит. Ацшәәкәа еибырхәан, агәашә дынтыцын, акыр днаскәахәан, даатгылеит. Ишәхәкәа данаапш иани иаби ахыгылаз игылан изыпшуан. Ашырхәа даагәежыын, рыгәгы рмыхьыртә: «Саб, аибашьрафәы икамло акгыы йкам. Стаханы икалозар, иудыруазар стахуп, Лыхныка ус сымазам!» – хәа наиеихәан, инапы злеимыхьуаз ала иартмак ибга инкыдидтан, шытәхәкәа дымпцзакәан, амәа днанылеит. Иани иаби ицәара ахынзарбоз ишынхыпсыланы изцшуан.

Ахтәны-қалакә Акәа атарцәразы ажәыларәа иалагеит. Зардания Руслан напхгара зитоз акоманда Аладатәи Ешырала имәасраны иқан. Уи аены зашы дтәхаз Руслан ицымхарас ари агәып командирс даман Даур Ахба. Резо драдистын. Иказ-ианыз ажәабж ишәтуан. Арахь инапы ихәыз омак ихәомызт. Ирациагы иабцаргы деицрытан. Рыдцәа аызаразы цхәка еихон. Дара иааныркылараны иказ атып афәы инейт. Аха рышәтәхәкәа ирыцхрауаз, иааныраны иказ азәгы зымнейт. Иахтәаз агацаа рыкәшеит. Резо арациала даақәымтцзакәа ацхыраара дахәон, убри аамтәзы ахы икәшәеит. Уи ицсахәага тан, «5-45» хәа изфәу ахы акәын иаахаз. Иөызцәа Ладариа Гарики, Гәынба Мызи, Дәәа фыцәеи, ихәазаны ицсы аикәырхарәзы шытәхәкәа ихынхәырц иалагеит. Аха изымцшәә анырба атаби афәы дыртәахит.

Аибашьра ашәтәхә Гәдоутәтеи акультуратә Хан акны итәхаз ргәалашәара иазкыз аицыларәфәы Зардания Руслан ихәеит: «Резо жәйтәнатә аибашьра далагылазшәа деибашьуан. Ага иеицәыхьчара ихәхы иааигазомызт. Резо иеицш иказ аибашьцәа роуп Аиааира аагара зылшаз...»

Резо Халуашь атабаи дтыганы алашыцара реалакны иөызцәа Гәымста азиас дрыманы итәлеит. Аха зхәәакәа иртыцыз Гәымста дрымнахит. Нас ихьзаны цәгыла азиас дырыргейт. Ашәжымытән, 1993 шықәса хәажәкыра 16, асаат цшыба реицш иццстазаара далцит.

Зыхшаара фөык аибашьрахь иказ Виктор ицшәмеи иарей лацәеихышыкәы карымтәеит. Ашарпаз аб иеааилеихәан, ашта дынтыцтит. Уи дынишәтәлеит игәыла Зацшәба Аликгы. – Гәдоутә ашта афәы хнейт, – ихәеит Зацшәба Алик. – Уи ирхәеит итәхазы ихәызы шырацәоу, адәыгба апыларәа шәтаху. Хара иаразнак уахь хцеит. Ацшрагы хәкәымшәеит. Мацк аатцхәаны адәыгба абжы ргауа Лыхны абжыларатәфәы иаангылеит. Ацхырааразы игылаз ажәлар рацәан. Итыргоз рсиа иацхьон. Азәгы дахыкәмыз игылаз ирыманы ицон. Ус, Халуашь Резо хәа рылархәеит. Иаб Виктор цшыаала ица днеихагылеит. Фымтцзакәан, днаганы имашына днакәтцаны, аөныка дхаманы хааит...

Резо ианшыцәа ргәаратәфәы дахынхоз ашә аркуп. Ускан Резо аибашьра данцоз аөны иаанхаз ица Денис цшышыкәса ихытуан. 20 шықәса даныртыгылаз амашыр иахкәаны дтәхеит.

Резо иашьа, иаб иөны икоу Валери итоурых ихәонацзы ихы-ифәы гәыршәала итәны. Резо, – ихәеит иара, – ихәыцра инаркны ицсы ахынзатәз икаитцозаалак иус ицсадгъыл иадихәалон.

Резо иаб игәаратә цшзоуп, еихахауп иашьцәа рыбзоурала. Иахәшәазәтә Изольда лыпцхарра есымша ицын. Итәацәагы, иөызцәагы, дыздыруаз зегъы рзы аханаз цсра икәымкәан рхәфәы, атоурых афәы Резо даанхоит. Иара ихатә итәәаншыап ытшәеит, аибашьра ихәышәара арцәеит. Ацсадгъыл ахьчаө. Резо Владимир-ица Халуашь дантаха ашәтәхә ианашьоуп «Агәымшәаразы» амедал.

Атеатр Амш

Аманда Анталаа

■ Хәажәкырамза 27 атеатр Жәларбжьаратәи амш акәын. Иара азгәартөит 1961 шықәса инаркны. Уи атеатр амац азызуа зегъы рзы занаттә ныхәас ицхәзоуп.

Хәажәкыра 27 азы Самсон Цанба ихьз зху ацсуа Хәынцқарратә драматә театр акны ахәапшәцәа идырбан арежиссиор Бенар Ақәаба еицәикааз Антон Чехов ипиеса «Аншәа Иуана» ала аспектәкә.

«Башкириа ахтәны-қалакә ахь хара иаагоит арежиссиор Адгәыр Ақәаба икәиргылаз аспектәкә «Ловелас», – азгәеит атеатр аихабы.

Алхас Чолокәауа гәыкала дрыдныхәәлеит С.Цанба ихьз зху ацсуа хәынцқарратә драматә театр амац азызуа зегъы, иара убас Ф.Искандер ихьз зху аурыс драматә театр, Шәарах Цачалиа ихьз зху Ткәарчалтәи Ахәынцқарратә акомедиа атеатри русзуфәа.

Игәаанагарала, ари амш аены ихымпадатәуп акыршыкәса инеицныкылан атеатр амац азызуа зегъы ргәаларшәара. Иара убасгы иридиныхәәлеит ааигәа ифәыцны ацсуа театр ашкәа зшыафә еихызгыз.

«Агәра згоит афәр афеицш бзиа шроуа, апышәа шдырхауа, зегъы угәы иаахәашәа, агәырткәыл бзиа змоу роуп», – азгәеит Чолокәауа.

Иара убас Шәарах Цачалиа ихьз зху Ткәарчалтәи Ахәынцқарратә акомедиа атеатр аихабы Адамыр Гәынба напхгара зито атеатр аусура еицәаууп аусуфәа Ақсны аөнуцка имәапырго агастролькәа рыла.

Гәаарала имәапысуеит арежиссиор Сырбей Сангәлиа икәиргылаз

аспектәкә «Асабша ахәылбьчәа» хәа хьзыс измоу.

Хәажәкыра 29 азы ари аспектәкә дырбан Ақснытәи Ахәынцқарратә университет акны.

Гәынба иажәкәа рыла агастролькәа иаадырпшуеит есааира афәри ахәыцкәеи атеатр ахь аныкәара аинтерес ду шрызцәырнаго. Ацсуа фәр ртеатр аихабы Аслан Еныкә ихәеит, русура зегъы шазынархоу аспектәкәа рырфәыцра. Ишымәацгахо агастролькәа Ақсны аөнуцка, насгы Нхытц Кавказка ацара ргәы ишцоу.

Уи анафсангы сынтәтәи ашыкәс азы иарбоуп ихадоу арыцхәкәа өба – афәр ртеатр жәашыкәса ахытрей, атеатр ахацырқәы, анапхгафәы, Ақсны жәлар рартистка Софа Хынтрыгә-ипца Агәмаа лиубилейтә рыцхәи. Ари хара инартобаан иазгәахөит хәа иатцшыны ихәеит уи.

«Хазны ашыкәс азы атеатр иреигьу аспектәкәа дырбахоит ақалакәкәа Москва, Санкт-Петербург, Новосибирск, Омск, Сахалин ркны. Зегъ рацкыс ихадоу ахәапшәцәа агәахәара рымазар ауп, анафстәи ауси аицәкаарей хара актиорцәа хнапы иануп. Атеатр ауаа рыларцәарей бзиа дырбарей ауп хыкәкы хадас ихәмоу», – хәа азгәеит ицәажәарафәы Ф.Искандер ихьз зху аурыс драматә театр аихабы Иракли Хынцәба.

Иара игәаанагарала атеатр ауафәы ихәоит ацстазаара аилкаарей ихатәара ашыкәыргыларей ркны. Атеатр ахь ауафәы данныкәо иоуеит агәалакәаара бзиа, еица ицхрауеит ихатә дуней аилкаараз. Убри акнытә ахәапшәцәа рышкәа икаитцәеит аапхьара, шәацәы-маашьалан атеатр ахь аныкәара, бзиа ижәбала хәа.

Атеатр гәфәыцрам, уи хәацстазаара ахатә инарцәуаны ихәилзыркауа Казароуп!

Атоурыхтцәафәа Рымш

■ Ишдыру еицш, хәажәкырамза 28 атоурыхтцәафәа Жәларбжьаратәи рымш акәын.

Иарбан занаттәалак ауафәы инапы злаку, мацк иадамзаргы атоурых дазхәапшәуазарц, идыруазарц ахәтоуп. Тоурыхда фәиашьа амам ажәлар анафстәи рпейш. Ари азанааттә ныхәа хыкәкыла ирыдхәәлоуп атоурых атәрей, атцәарей, алартцәарей знапы алаку ауаа.

Атоурыхтцәафәа шамахамзар ари азанаат акны ичыдоу Кәшак иадхәәлоуп, дара ажәйтә матәаркәеи адокументкәеи атцәара рнапы алакуп.

Атоурыхтцәафәа русумткәа рфәы аинформация еидыркылоит ашәкәкәеи, амузейкәеи архивкәеи рхархарала, насгы рхы аладырхәуеит еиуеицшым апшәаратә усурәкәа рфәы.

Убас аихәшәцәа Царкылаа Сариеи Сабинеи Ақснытәи Ахәынцқарратә университет иалгеит, занаттәла итоурыхтцәафәоуп.

Сариа атцара дшалгыз еицшкәкәа аусура далагеит Тәанихәатәи абжьаратә школ акны, Сабина аус луеит Гәдоутәтеи абжьаратә школ №4 акны. «Ашкол сантәз инаркны сырцәафәа атоурых амацәар ахь

исдыркыз агәыблыра сыцхрааит азанаат алхракны. Арцәаратә еилазааракны еснагъ схы збон, атцара саналга ашәтәхә салагеит аусура Тәанихәатәи абжьаратә школ акны. Хымпада, арцәафәы изанаат мариам, аха ашкол аихабыра исырцәз адгыларәа иабзоураны сынтәа фышыкәсоуп аус зуйеицшәи», – лхәеит Сариа. Арака уамашәа ибаны изагәоуташәа ахоуп Сариа лыпцстазаара змалдаз арпысгы атоурыхтцәафәоуп.

Атыпхәафәа иара убас иазаатгылеит арцәафәа, анафс рнапы злаку бзиа ирбо аус.

«Ашкол анафсан хнапы алакуп иаашатәкәангы бзиа иаабоит хтәыла итаауа асасцәа хәацсадгъыл атып цшзаракәа дырбарей атоурых рзәитәхәарей. Уи аусгы мариам, аха бзиа ибаны, угәы иатәхны узлаго зегъы уқәманшәәлахоит, иуцааиуеит», – азгәалтәит Сабина. Зус бзиа ибаны знапы алаку атыпхәафәа угәы иамыхәарц залшом аиашаз.

Азанааттә ныхәа инамаданы Сариеи Сабинеи ацхәа инаргыланы атоурыхтцәара знапы алаку зегъы ирзәицхәшәоит аманшәәларей аихьзара дүкәеи имариам рус афәы. Этоурых зхаштыз цейицш шимам еицхура абицарақәагы ирхадмыршларц.

Апсуа кинематография аихьзарақәа

Ауаышәара аарцшразы

Елана Лашәриа

Иахьатәи сажәабжы изкуп икәра шырацәамгы аихьзара дукәа змоу, акыбаө чыда злоу, зду-неихьыпшышыа даеаку хәа ахьыз зыртаһыоу, апсуа киносаһыагыкәу қыпш, асценарист, актиор Наур Гармелиа.

Наур далгеит акинои, ателе-хәапшреи, арежиссури, акино-саһыақәа рәы ахәмаррей рзы Санкт-Петербургтәи Ахьынтқарратә институт. Иаһы лтшәабзиала Уры-стәыла аус иуеит режиссиорк, сцена-ристик, актиорк иахәсаб ала. Дравторуп акиносаһыақәа хпә, дара Апсны итхып, апсуа цәа рхоуп. Изныкымкәа иара исценари иалху атыхымтқәа алыркаһеит ирейбу хәа. Убас 2021 шыкәса рзы, ирымтәк ақынтәи иганы акәымкәа, иара имала ииөыз асценари афәр рыбжәара, аминация «Восхождение» ақны аиааира игеит. Наур дракторуп зметр кәәфу акиносаһыақәа «Аишьцәа», «Ацхә». Ахпәтәи афильм «Атыхәтәнтәи ахәпса» аус адулара анхыркәшаха ааигәоуп, уи азыргарагы мөагымсзәц. Наур Гармелиа изы ари рапхьатәи зметр хатәау фильму.

«Ленфильм» аредактор хада Андреи Апостолов, Наур исценари дахцәажәо иазгәйтәхьейт, арежиссиор қыпш иусумтә аниба инаркны ише-илкааз иара пәиш змоу иакәны дшыкоу. «Атыхәтәнтәи ахәпса» акиносаһыа алагоит асоциалтә қазшыа амань, анаөс иара атриллер ахь ииасуеит, ихыркәшахоит авестерн ала. Асценари оуп узавамло вазара ҳарақыла, ажанртә еилазаашыа акәзар, ишьаушьартә ахырхартәқәа еиларуп», – ихәейт «Ленфильм» аредактор хада Андреи Апостолов. Наур ихаҭа иакәзар ихәойт, асценари афра даналагоз хыкәкы хаданы ишимаз иахьынзауала ауаыи изааигәаны афра. Ааамтә акыр агеит акиносаһыа ахьырхшаз атыпқәа рыпшаара, акастинг амөагыра, уи зегьы рнаөс өажәаык рыла ишьақәгылаз атыхратә гәып рмаругақәа рыманы Апсныка раара. Арежиссиор Наур Гармелиа акиносаһыа арылькәа рынагзары аапхьара ритеит Урыстәылатәи актиорцәа пшьык: Васили

Шчипицин, Алексеи Белогорцев, Екатерина Демидова, Иулиа Шуборева. Иара убасгы афильм ағы арылькәа нарыгзон зказара ҳараку апсуа актиорцәа Рауль Ақәабей Наур Арухаи. Атыхрақәа рыхәтәк мөагысуан Ткәарчал ақалақь иатәнакуа атыпш, зшарақәа рәы. Цыантыхә рыгәкәа аткәейт, рыбла хнакит атыхратә гәып зегьы. Урыстәылака ианыхынхә анофгы, рсоциалтә дакықәа ркны афотосаһыақәа итагало ирыцарыоуан ирбаз апшзара иоунамыштыуа икны ишамоу. «Атыхәтәнтәи ахәпса» ақны иааргышу атема айбашыра ашьтахь азәырыи ирзааигәаз акәын, убри азоуп саргы изалысхыз», – ихәойт Наур. Акиносаһыа афинанстә дгыларанатәит Урыстәылатәи Афедрәация акультура аминистрра.

Абри афильм ауп иалахәу хәажәкыра өажәи хпә рзы Ханты-Мансииск иаатыз «Дух огня» захьзу Жәларбжәаратәи аөажәиөбатәи апхьарбара афестиваль. Сынтәтәи атема азкын амилаҭтә кинематография ичыдоу абышәа. Уи иалахәын Урыстәыла зегьы ақынтәи арежиссиорцәа русумтқәа реипш, ахәаньрцәтәи атәылақәа жәаба ркынтәи зәалазырхәыз арежиссиорцәа рфильмкәагы. Афестиваль аеалархәрагы ус имариазам, избан акәзар гькара хаданы икоуп- иалахәу акиносаһыақәа зегьы рапхьарбара. Наур Гармелиа ифильм тыхны, еизганы амонтаж азуны ахәапшразы ирхианы даналгази, афестиваль анымөагысуаз аамтәи еикәшәейт. Аапхьара анирҭа уи аеалархәра дақшахәтхейт. Арежиссиор иажәкәа рыла апсуа цәа зхоу асценари лымкаала дзәнеиуеит. Избан акәзар ари иара изааигәоу тепоуп. «Сара истахуп стаацаа, скыта, сыпсадгыл ртәи еитәсааларц» хәа азгәейтәит иара. Миха Лакрба иновелла «Аишьцәа» амотивкәа рыла акиносаһыа антхуаз, Наур изныкымкәа урт ановеллақәа реизга дапхьейт. Акраамтә иалсыпшаауан исгәапхаз, анаөс саангылейт «Аишьцәа» ақны. Избан акәзар, иара ашьхарағы ииөагысуеит, апсабара асаһыагы еилфаца иааргышуп. Сгәы иаанагоит дарбанзаалакыгы изыхәан ихадароу аҭақы змакәоу иреиуоп иара дзышыцоу, бзиа иибө, цәәвала изааигәоу. Уи анаөсгы, апсуаа ртәсқәа аинтерес ду рымоуп. Ари атема пьра зкәым иреиуоп, – ихәойт арежиссиор.

Наур иазгәейтәит Урыстәыла аҭара зтәо апсуаа зегьы шамахазамзар гәазыхәарас ишрымоу рыпсадгыл ахь агыжыра, арака рзанаат ала аусура. Ихатәы дзәаатгыло ихәейт, Апсны афильмкәа ртыхразы мөақытбаала аусурақәа рылагара ааигәа залыршара ауа ақны ишимпхьазо. «Зегьы иахтәху апсуа кинематография арәиара, ашьтыхра ауп, аха уи иацуп ахарць ду, иаҭаху рацоуп. Мышкызыны уи зегьы қалашт, аха иаарласны изыло ак ақны саһәапшуйеит» ихәейт арежиссиор.

Наур Гармелиа диит Гәып ақытан. Ашқол даналга анаөс аамтәк азыхәан акинематографиятә студия «Апсуа-афильм» аихабы, арежиссиор, актиор Виачеслав Аблотиа иахь еазықатара днйкәон, анаөс ауп акинои, ателехәапшреи, арежиссури, акиносаһыақәа рәы ахәмаррей рзы Санкт-Петербургтәи Ахьынтқарратә

аинститут аҭалара иеаназик. Урт аамтқәа игәаларшәо Наур ихәойт аҭараиурҭа аҭалара ауадафрақәа шацыз, изтахыз рхыпхьазара ахьырацәаз иахкыны, тьпк ағы икәгылан быжыкы. Аха иара дтәлейт, аҭара бзианы итқон, арежиссура шицааиуаз ирцәәөагы ирбон ақынтә ицхрауан. Абас ала апсуа ргыс есаиара иөазара еихәо иахьа имоу аихьзарақәа ркынза дназейт. Убри аан иара ихәойт зегь ирейбу пьсыршыаганы ишимоу иаб иашта, Гәып даныкоу илало амчқәа шракоу ирәиара цәргәас иамоу. Арежиссиор бжеиқан Санкт-Петербург дыкоуп. Уи ақалақь агәеисыбж сара сыоынтқатәи аритм иакәшәойт. Амегополис дукәа рәейпш апстазаара уахымзо иццакзам. Зны-зынла Ақәа ацәәаа ахыскаауеит. Уакагы ауаа мыццакзакәан инеиаиуеит, ирацооуп улба хызкуа аҭорухтә хьыбрақәа, амузейкәа – ихәейт иара. Наур апхьара бзиа ибөит, апсуа шәкәыөөцәа рапцәмтқәа лассы-лассы иштыхуйеит. Зегь реихәа исааигәоуп Фазиль Искандер ирәиамтқәа, – хәа азгәейтәит арежиссиор қыпш.

Ханты-Мансииск имөагысуаз акинофестиваль цон хымш. Иаартын жәабран өажәи хпә рзы. Хәажәкыра өажәи өба рзы Москва, «Крокус Сити Холл» иқалаз атерракт инамаданы алахьейкәцтаратә мшқәа рылахәан. Убри инамаданы афестиваль аартра ацеремониа аханатә ишарбаз акәымкәа апсахрақәа алагаланы имөапган. Аконкурс иалахәыз аусумтқәа рырбара мөагысуан еихшаны өымш. Апхьарбара анымөагыс инаркны, акиносаһыа ахәапшцәа иалыркааит,

абжытарағы апхьжәара аиуит. Аихьшаалақәа қатцә, алтшәәқәа рылахәан атыхәтәнтәи амш жәабран өажәи фба рзы. Наур Гармелиа ифильм «Атыхәтәнтәи ахәпса» аноминиацияқәа пшьба ркны апхьахә агеит. Сергеи Соловиов иһыз зху аҭамтә хада «Золотиа Таига» иапсаһаз акиносаһыа автор, арежиссиор Наур Гармелиа икәгыларәы иҭабуп хәа реихәейт афильм атыхра зыбабаа аду зегьы.

Акиностудия «Ленфильм» аредактор хада Андреи Апостолов ихәейт «Наур Гармелиа режиссиорк иахәсаб ала, аҭеипш ду змоу, азхәцара зцу изанааттә мөа абаржәоуп ианалага» хәа иапхьызо. Убасгы иззгәейт, акиносаһыақәа ртыхразы зәлымхара зуҭаша атыпқәа рыхсаала ишану Апсныгы.

Апхарра зтәаз ахәылқаз

Адиаспора рнапхьарала

Алиса Гәажә-цхә

Ааигәа, абаөхатәра злоу апсуа естрадатә шәахәаы Цыими Шәманиа Москва икоу хапсуа диаспореи хаҭала, иөызцәа: Николаи (Ника) Шәмбей, Гәырам Рогавей, Нарҭ Сангәлией рыбзоурала аапхьара иман Москвака. Урт еиҭыркааит, Москва икоу апсуа диаспора иртәу аресторан «Ривьера» ақны ашәахәаө Цыими Шәманиа ирәиаратә хәылқазы. Имхәакәан высшыа амам, ари аресторан ақны хаталатәи зырәиаратә хәылқазы рапхьа еиҭкаахаз, уи насыпсгы изауз ашәахәаө Цыими Шәманиа шаикаөу.

Мышқәак рапхьа Москва еиҭкааз арәиаратә хәылқазы ахьтә ихынхәыз ашәахәаө Цыими Шәманиа хаиҭәәжәараан излазгәейтәз ала, арәиаратә хәылқазы мөапысит даара апхаррей ағәыбылрей аҭаны.

Уи рхы аладырхәит Москва инхо апсуаа маҷөымкәан, иара убас хаҭала Цыими Шәманиа иөызцәа, ирәиара хаҭырла иазыкоу азәырышәы.

Сааткы бжакы ицоз арәиаратә хәылқазы ақны ашәахәаө инаигзейт ихатә ашәақәа инарчыданы, еиҭырдыруа апсуа шәахәаөҭәи акомпозиторцәи рырәиамтқәа: «Мрамза» – Тото Аҷапуа, «Бара быда» – Кәастә Ченгелиа, «Ачара ду», «Даади» – Заур Зыхәба. Ақсны иазку Артур Лакрба иашәақәа, иара убас, – Ақсны Аҷынцәтәйлатә еибашыраан зыпсадгыл зхы ақәызцәз Валери Багәтелией Резо Чачалией рашәақәа.

Еиҭырдыруа, азәырышыгы ҧырхәала ирдыруа Валери Багәтелиа иашәа

– «Бабаду», Резо Чачалиа иашәа – «Изурызей» – арәиаратә хәылқазы ахь имөахыҭызы даара ргәатанза инеиз, ибзианы ирыдыркылаз ашәақәоуп.

Цыими Москвака ицара аиҭкаара иацхрааз иреиуоп: Даур Барганҭыи – (Москва икоу апсуа диаспора рхатарнак) Нодар Хәшбей.

«Ашәахәара ада ус сымамкәан, зейҭатәм ала арәиаратә хәылқазы сзеиҭыкәаз, сырәиара еиҭагы сгәы азтәзцәз, маҷк иадамхаргы апсуа ашәала ргәы зыкәцәзар, ргәалаказаара ашьтыхра сылшазар, сара зы акыр аанагоит», – ихәейт ашәахәаө хаиҭәәжәара хыркәшо, арәиаратә хәылқазы аиҭкаара хәаҭыҭыроу иөызцәа уи амөапгара иацхрааз Москва икоу апсуа диаспореи дрызгәдуны, иҭабуп хәа рахәо.

Аиашазы, апхаррей ағәыбылрей зтәз аестрадәтә шәахәаөы ирәиаратә хәылқазы иалахәыз ргәалашәарағы акраамтә иаанхоит.

Амилаҭтә қазара иахәтәку

Ақснытәи Амилаҭтә галереиа аҭоурых алагоит 1964 ш. март жөйбж инаркны. Уаанза Ақсны Аиҭхьара Ремлазаара 1964 ш. август 20 рзы азбамтә аднакылаһыан уи Апсуа хьынтқарратә музей афилиал ақны аиҭкааразы. Агалереиа аҭдара ахьытқыртәы игылоуп еиҭырдыруа асаһыагыкәу: В. Бубнова, М. Ешба, О. Брендель, А. Иванба ухәа егыртгы.

Агалереиа аекспозицияқәа еиҭарак ишьақәыргылахеит ағыханцәтә қазара абзиабәө, Ақәатәи аҭақым Е. Фишков ихатә коллекция ақнытә. Аҭақым ихатәы өны ахәтәки атыхымтқәа хынөеижәей агалереиа ҳамтәс иеитәхьан. 60-тәи ашықәскәа рынтәамтә инаркны атып еиҭа иҭбаахеит.

1994 ш. инаркны агалереиа хазы еиҭкаан. Афондқәа есаиара ихаҭәауан. Асаһыагыкәу рапцәмтқәа пшь-нызкы инарехьаны иҭәахын. Арахь иааган рапхьазатәи апсуа саһыагыкәу Александр Чачба иусумтқәа 300 ркынза. Урт рхыпхьазарағы иқан ағыханҭеи аскульптурие иатәнакуа асаһыагыкәу В. Бубнова, Б. Петров, В. Контарев, М. Ешба, Хә. Аәзба, С. Габелиа, Т. Амқар, В. Гамгиа, О. Брендель, И. Цкадуа, В. Лакрба, Л. Быҭәба ухәа азәырышәы русумтқәа.

1985 ш. май 17 рзы – иналукааша апсуа саһыагыкәу Александр Чачба иҭсыбаө Ақсныка ианааргаз, Апсуа хьынтқарратә музей аҭхәа икоу абахчаө анышә ианамарда нахыс

акартинатә галереиа ииаган Лакоба имөа 31 ахь, Ақсны асаһыагыкәу Рейдгыла зыноу ахыбра ашқа. Ақсны Аҷынцәтәйлатә еибашыраан агалереиа аркын. 1994 ш. уи хазы ишьақәгылейт, Амилаҭтә картинатә галереиа хәа ахьзгы еитәкын.

1997 ш. акәзар, Ақсны Рапхьатәи Ахада В. Г. Арзынба идҭала, агалереиа Пушкин имөа 8 ашқа аиагара азызбан. Аха ахарць ахьызымхоз ақнытә аремонттә усурақәа аанкылан. Агалереиа еиднакылоз афонд цәахын Аҷыргәтәтәтә зал хада ахьыкоу (Лакоба имөа) аөбатәи аиҭагылағы.

Агалереиа аиҭабацәас иқан А. Арғын, Л. Еныйк. 2001 ш. аахыс еиҭабыс дамоуп С. Сақаниа. Аха, ишдыру еипш, 2024 шыкәса ианвар 24 рзы агалереиа амца акит, иқалаз абылра иахкыны аусумтқәа реиҭаразак амца илааблит. Ибжамәамны еиҭхәаз 150 ркынза И. Гь. Папаскыыр ихьз зху Ақснытәи Амилаҭтә библиотека ашқа ииагоуп.

Апсуа саһыагыкәу рыцхрааразы иаарласны Ақсныка иааит Урыстәыла Акультура аминистрра амузейкәи адәныкәтәи аимадарақәеи рзы Адепартамент аиҭабы ихаҭыҭаө Н. Чечель хадас дызмаз ағәып. Ареставраторцәа еиҭхәаз асаһыақәа ирыхәапшит, иҭыртәаит, аиҭашыақәыргыларә иатәнакуа алырхит. Урт рахьтә икоуп атыпқан ишьақәдыргылаша, насыгы Урыстәылака игатәуғы.

Уажәы Пушкин имөағы игылоу ахыбра аиҭашыақәыргыларазы аусурақәа хаҭыркуп.

В. Баалю

АПСНЫМЕДИА

Ареспубликәтә хьынтқарратә усхәартә «Апснымедиа»

gazeta-apsny.info
apsnygazeta@mail.ru

аҭел: +7 (840) 226-15-75 / 226-59-73
аҭызтып: Апсны, Ақәа ақ, Ажәанба имөа, 9

Аредактор хада
Ахра АНҚӘАБ

Агазет адцала иөым астатиа ахә аредакция иазшәазом. Агазет ахә–20 маатк.